

Poština plačana v gotovini.

MISEL IN DELO

KULTURNA IN
SOCIALNA REVILJA

V S E B I N A

Vprašanje odgovornosti // J. Glavič: Podravje
v luči nemške iredente // S. Ilešič: Ob 80letnici
prof. F. Seidla // G. Šilih: Narodno-socialistična
vzgoja v Nemčiji. (Nadaljevanje) // Dr. ing.
Č. Nagode: O avtomobilizmu drugod in pri nas.

O B Z O R N I K

Temni oblaki nad Renom (dr. B. Vrčon) // Kongres
Delavskih zbornic (B.) // Knjižno poročilo // Drob-
tine (na platnicah)

* L. II * 5 *

L J U B L J A N A 1 9 3 6

Misel in delo izhaja vsak mesec

5. številka - marec 1936

Redakcija zaključena 16. marca 1936

Naročnina stane za vse leto 60 Din, za pol leta 30 Din, za četrta leta 15 Din. Posamezna številka 6 Din, dvojna 12 Din

Uredništvo in uprava v Ljubljani na Gosposvetki c. 4/l.
Poštočepkovni račun: 16.602

✱

Revijo ureja uredniški odbor: dr. Stojan Bajič, dr. Lavo Čermelj,
dr. Stanislav Š. Lapajne in dr. Alojz Zalokar

Izdaja in zalaga

Tisk jugoslovanskih naprednih akademskih starešin „NASTA“
v Ljubljani r. z. z. o. z. (Predavnik dr. Alojz Zalokar)

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani (Predavnik Miroslav Ambrožič)

Drobtine

Dokument časa. Italijanska revija «Rassegna di politica internazionale» je priobčila dobesedno govor, ki ga je imel milanski državni tožilec Eutimio Ranelletti ob otvoritvi XIV. sodnega leta pod fašističnim režimom. (Naslov predavanja: Mednarodna pravičnost in DN.) Posnemamo iz uvodnega pozdrava zbranim odličnikom: «... Posebno pobožen, vroč in globok pozdrav pa moram nasloviti Vam, Vaša Eminenca kardinal Schuster, ki ste naš predragi svečenik in duševni oče... kajti še v Vašem včerajšnjem govoru ste tako odlično izjavili: Italijanska zastava, ki nosi na abesinsko ozemlje Kristusov križ, trga verige sužnjev in gladi pot misijonarjem Evangelija. Naša vojna je zares vojna civilizacije in pravičnosti, vojna, ki edina more prinesiti resnični mir, tisti mir, ki je, kakor ste Vi sami rekli, samo sad pravičnosti...»

Nove barijere. Kakor znano, je v Nemčiji prepovedano predvajanje Chaplinovih filmov, češ da Chaplinove brčice nedostojno karikirajo Hitlerjeve brke... Zdaj poroča «Prager Presse» (8. marca t.l.), da stopajo v Tretjem Rajhu v veljavo nove omejitve tudi glede — madžarskih filmov. Direktor nemške filmske zbornice se je v tem smislu pogajal v Budimpešti in je bil dosežen sporazum, po katerem bodo smeli Nemci ugovarjati tako proti tekstu kakor tudi proti razdelitvi vlog (!) snemanju onih madžarskih filmov, ki bodo namenjeni za Nemčijo. Protest madžarskih filmskih krogov ni nič zalegel...

Smisel demokratičnega načrtnega gospodarstva. «Edini močgi izhod iz gospodarske krize je vsedrjavno načrtno gospodarstvo. Zajeti mora vse sektorje proizvodnje. Preobnova gospodarstva zahteva seveda žrtve. Te pa ne smejo pasti na delavce, male kmete in nameščence, na srednji sloj in male proizvoznike. Tega ne prepoveduje samo čut za socialno pravičnost, temveč v prvi vrsti politični razum demokratov. Ker se mora živa demokracija naslanjati samo na majhne ljudi, ne sme dopustiti njih stradanja. Boj proti njih stradanju je vendar edini smisel demokratičnega načrtnega gospodarstva.» (Otto Iltis v praški reviji «Brücke», III, 9.)

(Nadaljevanje na 3. strani)

VPRAŠANJE ODGOVORNOSTI

Vprašanje odgovornosti je eno najtežjih vprašanj sedanosti, ker se v sodobni težki krizi v resnici vsaj dozdevno skriva opravičilo glede odgovornosti za vse, kar se godi. Stradajoči uradnik ni odgovoren za poneverbe; trgovec, ki propade, ni odgovoren sam, odgovorna je kriza; industrija, ki preneha z obratovanjem in požene na cesto stotine delavcev z družinami vred, ni odgovorna; za vse hoče biti odgovorna kriza. Politik, ki svojim volilcem ne more preskrbeti niti trohice tega, kar je ob kandidaturi obetal, ni odgovoren, odgovorna je kriza; minister, ki se ne znajde v svojem resoru in se zaletava iz enega provizorija v drugega, tudi ni odgovoren, kajti «višja sila» mu onemogoča izvajati premišljene in koristne ukrepe. Višja sila, pod katere okriljem se skriva toliko nesposobnosti, demagoštva, podpovprečnosti, osebne ambicije in osebnih interesov, ta višja sila je kriza. Včasih je bilo tako, da je bil alkoholiziran človek neodgovoren za zločinska dejanja, ki jih je izvršil v pijanosti, pijanost se mu je vštela še kot olajševalna okolnost. Danes kriza vsakogar oprošča ali pa vsaj skuša opravičiti.

Ali je v resnici pravilno, da vsako krivdo vsevprek odklanjamo in jo valimo na krizo? Ali je kriza resnično tako mogočna vis maior, da se je ne bi mogli vsaj v moralni in stvarni odgovornosti s smotrnimi ukrepi otresti? Ali je upravičen fatalizem, oziroma defetizem, ki niti ne poskuša najti energije in sposobnosti, da bi naravnal čoln v borbo proti valovom? Sklicevanje na krizo in na njeno navidezno vsegamogočnost je samo znak notranje slabosti, osebne komodnosti in družabnega pesimizma. Človek, ki sam sebi skrušeno priznava, da ne more več naprej, je izgubljen; družba, ki javno izpoveduje svojo onemoglost, gre v neizogibno propast.

Kako poživiti in ojačiti čut odgovornosti v zasebnem, individualnem in javnem življenju? Zaprek je toliko, da se skriti zdravi čut odgovornosti iz prerasle atmosfere ne more povzpeti proti soncu, ako bomo samo čakali. Udariti preko ovir je delo, vredno samozavestnih, odločnih mož, ki se ne bi v paničnem strahu skrivali pred krizo in njenimi težkočami. Pokonci-mož je treba. Možje z zlomljenimi ali zmehčanimi hrbtenicami ne bodo kos ogromnim nalogam in ne sposobni za breme odgovornosti.

Odločni, pogumni možje bi morali v javni upravi, od katere je odvisen velik del ljudskega napredka in blagostanja, notranje zadovoljnosti in zaupljivosti, odstraniti najprej tisti sistem, ki je zbirokratiziral vso javno upravo in ki intelektualnim slojem duši čut in celó možnost za odgovornost. Intelektualno delo se izgublja po zapisnikih in birokratičnih formalnostih, zato ne more imeti nobene stvarne odgovornosti več, ker je vso odgovornost prevzel papir in ker je čut za odgovornost splahnel na dolgem potu od instance do instance, od enega kupa aktov do drugega. Upravni strokovnjaki naj bi pri svojih odredbah in uredbah gojili smisel za odgovornost, a podpirali osebnosti, ki so po močatosti in strokovni sposobnosti vredne zaupanja. Vsak upravni delokrog zahteva zase gospodarja, kakor je na vsaki kmetiji, v vsaki obrti, trgovini ali industriji potreben delaven, vesten, razumen gospodar, ki je v resnici gospodar v tistem smislu, kakor ga tako lepo izraža ta jugoslovanska beseda. Nemci naj imajo svoje voditelje, za Jugoslovane so potrebni odgovorni gospodarji.

Še težje je vprašanje politične odgovornosti. V onih dobah, ko je pri nas neomejeno vladala tako imenovana demokracija, nismo nikdar videli, da bi bil demokratični sistem odločal v prid resnične odgovornosti. Kadarkoli bi bilo potrebno, da bi bil očiščujoči vihar demokracije razgnal, kar je bilo nesposobnega, se mu je uspešno uprla strankarska diktatura: nesposobnost je ostala. Zato je razumljivo, da velik del inteligence s skepsjo presoja možnost, da bi taka demokracija mogla vršiti posel zdravega izbiranja, posel plevice na narodni in državni njivi.

Na gospodarskem polju se nam obeta z različnih strani načrtno gospodarstvo. Če bo tako gospodarstvo zašlo na pota birokratičnega ubijanja vsake resnične osebne odgovornosti, si ne moremo obetati uspehov, če pa bo tako gospodarstvo znalo izrabiti vse psihološke in gospodarske lastnosti človeka tudi v korist višje in večje odgovornosti, bo že s tem samim ustvarilo trdno podlago za svoj sistem.

Te misli, ki se jih drugi narodi učijo iz političnih abecednikov in političnih gramatik, so postale posebno žive, ko se je pri nas načelo v javnosti konkretno vprašanje, kdo je kriv desolatnih razmer v našem zdravstvu. Priznati si moramo, da je prav ljudsko zdravje eno najvažnejših in najusodnejših družabnih prvin. Naraščajoča gospodarska stiska nas sili, da trezno premislimo, katero dobroto naj v prvi vrsti rešimo iz propasti. Gospodar, ki mu je požar uničil imetje, šteje «glave svojih dragih», srečen je, če mu nobene ne manjka. Država, ki jo tarejo velike gospodarske nepravilike, bi morala najprej skrbeti za ono, kar je v narodu najdražjega — za

ljudsko zdravje. Država pa se ni ganila, ko je peščica zdravnikov v nekakem boleznem razpoloženju sklenila atentat na osnovo ljudskega zdravja, na materinstvo. Nasprotno, udarila je po onih, ki so hoteli ostati zvesti pravi zdravniški misiji.

Zato je zdravo, če se pri nas začne razpravljati o odgovornosti za ljudsko zdravje. Mladina je načela vprašanje naših bolnišnic in je s tem dokazala, da je v njej zaklad one prirodne dalekovidnosti, ki je našim starejšim tako zelo manjka. Bolnišnice so sicer le del skrbi za ljudsko zdravje, toda tudi za ta mali del ni bilo potrebne razumevanja. Res je sicer, da je naši javnosti in zlasti naši odločujoči javnosti jako težko dokazati potrebo skrbi za ljudsko zdravje. Dr. Andrija Štampar je moral izrabiti cel orkester argumentov ad hominem, izkoristiti frapantnost statističnih tabel in pozoritev, moral je odpreti vse zatvornice svoje hrvatske zgovornosti, da je lahko pridobil nekaj drobtinic uspeha za ljudsko zdravje. Srečni homo, če se bo mladini posrečilo to delo v večjem obsegu.

Bodočnost bo vprašanje odgovornosti raztegnila na druge panoge našega javnega življenja. S tem se bo okrepila naša nacionalna volja, s tem bomo prešli iz faze defetizma v energični optimizem. Potem bo mogoča zdrava demokracija za resničen napredek.

Jurij Glavič:

PODRAVJE V LUČI NEMŠKE IREDENTE

Ni sicer popolnoma točen naziv Podravje, ako govorimo o nemških aspiracijah na naše severne dežele, ker se nemška iredenta v nič manjši meri ne bori za Pomurje kakor za Podravje. Ker pa označuje Podravje bistveno pokrajino, na katero usmerjajo Nemci svoje iredentistično delovanje, označuje naziv pokrajinsko jedro vprašanja ter je zaradi tega umesten.

Predvojna doba z narodno-političnimi boji na Koroškem in Štajerskem je bila zaključena s presekom gordijskega vozla za Štajersko leta 1918. in s plebiscitom na Koroškem leta 1920. Rešitev Podravja in Pomurja za Jugoslavijo po lastni iniciativi in z lastnimi podravskimi silami je legaliziral mir v Saint Germainu leta 1919., ki je postal izhodišče nemške iredente. Osnovne nemške poglede na Podravje najdemo v prevratnih dneh, v pripravah za mirovno konferenco v Parizu, za katero so sestavili graški geografi, zgodovinarji, etnografi, jezikoslovci in gospodarstveniki spomenico,¹ ki kaže nemško gledanje na Podravje in na bivše slovensko Štajersko sploh. Nemško stremljenje v tej popotnici na mirovno

konferenco poudarja, da se morajo narodnostne meje podrediti zahtevam državne meje, ki stremi zaradi prometne zaključenosti in obrambnih možnosti po linearni zaokrožitvi. Spomenica utemeljuje svoja izvajanja približno tako-le: Življenjski interesi države zahtevajo organsko enotnost državnih teritorijev, ki morajo biti prirodne in zlasti prometne enote, tako da se morajo prirodnim in prometnim mejam umakniti tudi narodnostne meje. Ogrodje tega organskega avstrijskega prometnega organizma je po omenjeni spomenici železniški trikot Bruck o. M.—Maribor—Beljak. Na črti Bruck o. M.—Maribor je prirodno enotna pokrajina, po J. Sölchu, tako zvano Štajersko obrobno gorovje, ki sega na jugu do Rogaške gore, Boča in Konjiške gore, torej do razvodja med Dravo in Savo. Ker so pa v tej pokrajini Slovenske gorice prirodno različne od goric na severu od dolnje Mure, zato se Slovenske gorice oddelijo po tako zvani Pesniški črti, približno v smeri Moškanjci—Veržej, od zahodnih Slovenskih goric, ki pripadajo avstrijski državni sferi. Slovensko Štajersko je narodnostno mešana pokrajina s 14·1 % Nemcev, ki so gospodarsko odločilni prebivalci dežele. Južno od slovensko-nemške narodnostne meje, ki sledi v glavnem razvodju med Dravo in Ščavnico ter Muro, sta nemška otoka Maribor in Marenberg, od katerih se prvi približa nemškemu narodnemu trupu preko Rance na 7, drugi pa preko Gor. Vižinge na 4 km. Če vključijo mariborski nemški otok v Dravsko dolino, dobijo v Dravski dolini 40.080 Nemcev (52 %) in 36.310 Slovencev (48 %), na vsem Štajerskem pa 951.930 Nemcev (95·8 %) in 40.575 Slovencev (4·2 %), torej slično narodnostno razmerje, kakor je bilo na avstrijskem Kranjskem med Slovenci in Nemci.

Slovenještajerski Nemci so po pisanju spomenice prišli v deželo kot branilci mej proti Obrom in Madžarom ter kot kmečki in meščanski kolonisti. S svojo vsestransko kulturno premočjo so vplivali na slovenskega sodeležana, ga kulturno navezali nase z gospodarskimi stiki, umetnostjo, navadami, običaji ter z jezikom, ki je s svojimi germanizmi tako tuj knjižni, kranjski slovenščini, da se je štajerski Slovenec mora naučiti v šoli, da jo razume. Kulturno so Nemci vedno skrbeli za štajerske Slovence, kar dokazuje 250 slovenskih in 49 utrakvističnih šol. Na vsakih 1468 prebivalcev je prišla ena šola. Srednje šole so bile nemške, ker je slovensko ljudstvo take zahtevalo in želelo; za slovensko šolstvo je bilo torej zadostno preskrbljeno, nasprotno pa je primanjkovalo na Slovenskem Štajerskem šol za nemške manjšine. Nemci so bili vodilni v slovenještajerskem industrijskem in trgovskem življenju, saj so nemški okraji Maribor, Ptuj, Celje, Laško (Trbovlje!) in Šoštanj

združevali $\frac{4}{5}$ slovenještajerskega gospodarstva. Podobno je bilo z nemškimi denarnimi zavodi, katerim so Slovenci bolj zaupali kakor slovenskim. To dokazuje n. pr. Ptuj, kjer je imela okrajna hranilnica leta 1915. med 547 člani 474 slovenskih kmetov. Zaradi gospodarske povezanosti Podravja z Avstrijo, poleg tega pa tudi kot kompenzacija za ogromne izgube, ki jih zbog izida svetovne vojne utrpe Nemci na Kranjskem in na Primorskem, zahteva spomenica Podravje za Avstrijo. Iz gospodarskega sožitja med Slovenci in Nemci je vzrastlo tukaj politično sožitje in njegovi predstavniki so štajercijanci, kmetje, ki so v nasprotju z izobraženstvom, ki je uvedlo pod kranjskim in jugoslovanskim vplivom narodnostne borbe tudi na Štajersko. Štajerski slovenski kmet odklanja slovenskega Kranjca iz pokrajinskega partikularizma ter ljubi nemškega sodeželana, kar so najbolj dokazale kmečke deputacije leta 1918. k cesarju Karlu, pri katerem so se zavemale za nedeljivo Štajersko. Iz vsega navedenega sledi, da je samoodločba narodov sekundarna in da so življenjske potrebe države primarne. Plebisciti se morejo izvršiti samo v posameznih zaključenih pokrajinah, kakršna je n. pr. Dravska dolina z Mariborom in Marenbergom, ne pa v celotnem Podravju. Po narodnostnem pravu in po državnih življenjskih potrebah ima Avstrija pravico do državne meje na razvodju med Dravo in Savo, vendar tako, da bi Prelekija spadala v Jugoslavijo. Tako je govorila spomenica.

Kolektivno nemško delo o Slovenskem Štajerskem pa ni bila samo popotnica avstrijskim delegatom v Pariz, temveč tudi odgovor na slovensko stališče do Podravja in zlasti do slovenještajerskih mest. G. Žerjav² je že leta 1918. dokazal, da je štiri petine Ptujčanov, tri četrtine Celjanov in nad tri četrtine Mariborčanov po svojem izvoru Slovencev, da pa jim je sistem potisnil v roke nemško zastavo. F. Kovačič³ je na drugi strani pokazal na slovensko udeleževanje v Mariboru v preteklosti, na slovensko meščanstvo, na jezikovna opazovanja potnikov v prejšnjih časih, na moderno porast mesta z njegovo germanizacijsko usmerjenostjo ter poudaril slovenski izvor prebivalstva. Obenem pa je prikazal kulturni pomen mariborskega slovenstva za Maribor in nemško kulturno pasivnost ter zaključil, da imamo Slovenci vsaj toliko pravic do Maribora kakor Francozi do Strassbourga. Predelana je izšla Kovačičeva študija na mirovni konferenci⁴ v Parizu. Tam je I. Žolgar⁵ tudi pokazal, da se Maribor preživlja s pridelki slovenske okolice, da izvažata mariborska industrija svoje pridelke izključno v slovenske kraje in da obratuje mariborska trgovina samo s pridelki slovenskega Podravja. Direktno na Siegerjevo spomenico graškega aka-

demijskega senata pa sta se ozrla A. Loboda in F. Ramovš.⁶ Posebno Ramovš je drastično pokazal na malo faire metode pri sestavljanju navedenega dela.

Ako pogledamo kritično na graško akademijsko spomenico o južni meji Štajerskega, potem vidimo na prvi pogled v vseh razmotrivanjih tendenco, vključiti Dravsko dolino v avstrijsko območje ter jo obvarovati plebiscitnih možnosti skupaj s Slovenskimi goricami; to potrjujejo tudi pogajanja v Parizu. Nemška težnja je bila, preko ponemčenega Maribora pridobiti čim več Podravja, slovenska pa, s slovenskim Podravjem pridobiti narodnostni otok Maribor. Nemci so stremeli za vzdržanjem Maribora, da rešijo uspehe germanizacije v Podravju, Slovenci pa, da s pridobitvijo Maribora dosežejo tisto, za kar so se borili v vsej parlamentarni avstrijski eri, namreč osiguranje samoniklega narodno-političnega in kulturnega razvoja na svoji severovzhodni narodni meji, da se tako omogoči človeku, ki gre s podeželja v mesto tudi v mestu narodno življenje. Poudarek vse borbe za Podravje v dobi mirovnih konferenc v Parizu je ležal na Mariboru.

Ne bi se ustavili dalje pri Siegerjevi spomenici, ako bi ta ne postala in ostala izhodišče za vsa nadaljnja nemška iredentistična stremjenja. Njej vzporejamo lahko edino dela, kakor je Luschinova⁷ razprava, v kateri skuša utemeljiti enotnost štajerske vojvodine s kulturno-zgodovinskimi in pravnozgodovinskimi razlogi, razna predvojna geografska in etnografska dela o Slovenskem štajerskem, medtem ko so številne brošure⁸ «Flugblätter für deutsch-österreichisches Recht» v bistvu samo razširjeno podane misli iz Siegerjeve spomenice in iz Luschinovih razprav. Da se je pa Siegerjeva spomenica trajno uveljavila, je vzrok v njeni politični miselnosti, ki vzdržuje kontinuiteto z miselnostjo predprevratnih slovenještajerskih nemških politikov. Populariziranje teh idej pa je vršil in jih še vedno vrši Schulverein-Südmark s predavanji, razstavami in poljudnimi spisi, predvsem pa skrbijo za to številne nove publikacije v Avstriji in Nemčiji.

Po gledanju na obmejne in štajerske Slovence sploh se naslanjajo prevratna nemška dela o Podravju na vidike bivše nemške ljudske stranke na narodnostno štajersko vprašanje; predvojni glasnik teh vidikov je postal K. Linhart,⁹ ki je poudaril, da je za Nemce slovensko vprašanje jugoslovansko vprašanje. Taborjanska doba je identična ilirskemu gibanju in zedinjena Slovenija ni samo korak k zedinjenju vseh Slovencev, temveč prvi korak k zedinjenju vseh Jugoslovancev. Bistvo jugoslovanskega panslavizma je po nemškem gledanju bilo sovraštvo do Nemcev, sicer pa je

bilo brez narodne, gospodarske in kulturne vsebine. V tem jugoslovanskem gibanju pa se je izvršil miselni razkol v dušah štajerskih Slovencev. Izobraženstvo je šlo v isto vrsto z jugoslovanskim gibanjem, kmet pa se je zavedel gospodarske in kulturne skupnosti z nemškim slovenještajerskim srednjim, meščanskim stanom ter dal tej skupnosti izraza v štajercijanstvu. To se je izvršilo na deželi. V mestih pa je imelo nemštvo večino. Ker niso bili Slovenci zreli za demokracijo, so morali seči po terorju. Signal za to so dali ljubljanski septembrski dogodki leta 1908., ki so prvi prevratni poskus jugoslovanskega panslavizma. Odmev teh dogodkov je bil gospodarski bojkot slovenještajerskega nemštva od strani štajerskih Slovencev. Politično je bilo po Linhartu štajersko slovenstvo protiavstrijsko; avstrijsko miselnost na Štajerskem sta vzdrževali edino nemštvo in štajercijanstvo. Trializem na slovanskem jugu so smatrali Linhart in somišljeniki za največjo nevarnost, ki grozi Avstriji. Z mejo pri Špilju bi balkanizacija kulturno pogoltnila Slovensko Štajersko in trializem bi Avstrijo razkrojil; balkansko vprašanje bi postalo nemško vprašanje.

Če sedaj primerjamo nemško povojno propagando¹⁰ za Podravje in izvzamemo pri tem delo Schulvereina-Südmarke v šolstvu, kakor na primer gradnjo šol v Soboti, Mlakah ali Klancih, vidimo samo eno razliko: v predvojni dobi je nemška politika obtoževala Slovence srbofilstva in panslavizma, po vojni pa poudarja notranja nasprotstva med Slovenci, Hrvati in Srbi ter operira s kulturnim «srbiziranjem» Podravja, torej približno z istim argumentom, ki ga je štajercijanstvo navajalo že pred letom 1914. Obenem pa izpopolnjuje svoja podajanja z dogodki iz prevratnih dni, zlasti od 27. januarja 1919. v Mariboru, in obtožuje odgovorne faktorje ob času prevrata zaradi usode Maribora, kakor delamo to tudi mi zaradi Koroške. Obenem s političnim, samo formalno izpremenjenim postopanjem pa poudarjajo Nemci gospodarsko stran vprašanja in dokazujejo,¹¹ da je le njihovo gospodarsko in kulturno delo dalo celotnemu Slovenskemu štajerskemu pokrajinski sodobni značaj in da Podravje pod Jugoslavijo propada, medtem ko bi v Avstriji cvetelo. Edini geografsko, kulturno-zgodovinsko, politično, umetnostno, poljedeljsko, tehnično in organizacijsko pozitivni činitelj zemlje v vsej zgodovini so Nemci; Slovenci so le delovno ljudstvo; kot taki pa samo učenci Nemcev, katerih vodstvo trajno potrebujejo. V tem duhu je izdelan Hausmannov zbornik razprav in poročil, ki je razširil Siegerjevo spomenico v geografski, kulturno-zgodovinski in gospodarski strani ter podal drugo izhodišče za propagando z bogatim vsestransko uporabnim gradivom. Z naše

strani nismo Hausmannovemu zborniku postavili nasproti ničesar. Referenti v časnikih in revijah so se omejili na posameznosti, katere so smatrali v knjigi za bistvene. Pa tudi praktično je bilo nasprotno delo z naše strani težko, ker je gradivo, ki bi prišlo v poštev za naš zbornik, izven Slovenije, predvsem v Gradcu, na drugi strani pa, ker nimamo na razpolago toliko strokovnih sil za posamezne predmete, kakor jih ima Gradec. Poleg tega pa smo mi rešili Podravje v glavnem po načelih narodnostnega prava in zaradi tega tudi nismo imeli razloga spuščati se v teoretična razglabljanja o pripadnosti našega Podravja.

Bojno razpoloženje je na naši strani nastopilo šele, ko je načel C. Morocutti zlasti v berlinskem glasilu centra *«Germania»* podravske narodnostne, zlasti manjšinskošolske razmere in ko je podal tudi novo srednjeevropsko politično koncepcijo.¹² Po Morocuttiju tvorijo Nemci osrednji narod Srednje Evrope, Jugoslovani pa Balkana. Zaradi tega so Nemci in Jugoslovani navezani na sodelovanje, po katerem bi Nemci v Veliki Nemčiji politično odločali v Srednji Evropi, Jugoslovani z Veliko Jugoslavijo pa na Balkanskem polotoku. Sodelovanje Nemcev in Jugoslovanov je zato za bodočnost Evrope zgodovinskega pomena; ne more se pa udejestiti prej, dokler Slovenci ne prenehajo s krivicami, ki so jih storili in jih še delajo slovenještajerskim Nemcem. Ako je bilo pred Morocuttijem podravske iredentistično gibanje omejeno predvsem na Gradec in avstrijsko Štajersko, je sedaj ponesel Morocutti zanimanje za podravske vprašanje v srce Nemčije, v Berlin. Tudi O. Maull je razgrnil podravske vprašanje pred vsemi Nemci v berlinski reviji *«Zeitschrift für Geopolitik»*.¹³ On pa se ni ustavil samo pri Podravju, temveč je s svojo teorijo o nemških kulturnih tleh vključil v nemško kulturnointeresno sfero vse Slovence sploh. Po političnem mišljenju se od Maulla dalje pojavljata med Slovenci dva tipa nemško mislečih in Nemcem prijaznih Slovencev, ki živijo izključno na Slovenskem Štajerskem. Maullu je sledil v vrsti objav H. Carstannjen,¹⁴ ki se istotako v svojih iredentističnih izvajanjih ne omejuje na Podravje, temveč na vso bivšo vojvodino Štajersko. Razumljivo je, da so glede na dejstvo, da se je začelo razpravljati o Podravju v Nemčiji in da se je nemška iredenta raztegnila iz Podravja na vse bivše Štajersko in na vso Slovenijo, stopila v ozadje lokalna vprašanja, kakor n. pr. vprašanje Radgone¹⁵ ali pa Prekmurja.¹⁶ Važno pa je postalo dokazovanje, da so imeli štajerski Slovenci v Avstriji vse pripadajoče jim narodne in jezikovne pravice,¹⁷ ker se ti dokazi obenem s poudarjanjem štajercijanske mi-

selnosti uporabljajo kot izhodišče za trditev, da je Podravje danes državno protijugoslovansko usmerjeno.¹⁸

Nas so vzbudila zlasti Morocuttijeva izvajanja zaradi pomanjkljivega manjšinskega šolstva v Sloveniji, da smo po iniciativi generala R. Maistra organizirano začeli obravnavati manjšinska šolska vprašanja v dnevnem časopisju, pri čemer se je posebno poudarjal izvor naših Nemcev in pa sodobna nevarnost germanizacije našega življa v Jugoslaviji. Na pisanja graške Tagespošte¹⁹ o življenju Nemcev po našem Štajerskem, zlasti pa na trditev, da smo podravski Slovenci bili vzor italijanskim fašistom za njihovo postopanje v Primorju ter na Južnem Tirolskem, je mariborska Narodna odbrana odgovorila z brošuro,²⁰ v kateri kaže na raznarodovalno predvojno delo šole, uradov, železnice, na način ljudskih štetij v Podravju, na gospodarsko zapostavljanje naših krajev, na smotrno nemško kolonizacijo in končno na moralo nemške borbe za št. Ilj v Slovenskih goricah. Prevrat in njegove posledice so samo omogočile Slovencu v Podravju izvrševanje naravnih dolžnosti, ki jih ima do lastnega naroda in narodnosti. Istotako kakor Morocuttijevi članki v «Germaniji» in pozneje v navedeni politični knjigi, je razgibala naše dnevno časopisje za Podravje revija «Zeitschrift für Geopolitik». V zvezi s tem valom odpora je objavil A. Melik²¹ zahtevo, da narodnostno preporodimo Podravje. V vseh teh člankih so bile raztresene dobre in slabe misli, ki bi mogle priti do veljave v smotrno redigirani objavi v kakem zborniku. Do tega pa ni prišlo, ker je položaj koroških in primorskih Slovencev našo javnost okupiral v toliki meri, da se ni, razen posameznikov, do danes posebej bavila s Podravjem.

V vseh nemških publikacijah o Podravju in Slovencih sploh opazamo približno od leta 1928. naprej, da postaja nemški maksimalni program iz leta 1919. polagoma nemški minimalni iredentistični program. Pri tem se Slovenci principiuelno ločijo v Slovence na severu in na jugu od Boča in Karavank²² ter v Nemcem prijazne in nemško misleče Slovence, ki pa živijo vsi na kulturno nemških tleh. Podravje je v celoti pokrajina, katero poseljujejo nemško misleči Slovenci, tako zvani Vendi. Očitno hočejo Nemci s takimi nauki nadaljevati ali zopet oživljati predvojno štajercijanstvo.

Razmah in zmaga narodno-socialističnega gibanja med Nemci sta poživila zanimanje za nemške manjšine v tujini in tako tudi za Podravje. Medtem ko so bili naši Nemci kot manjšina še leta 1925. panevropsko in pacifistično usmerjeni,²³ se je pri njih izvršil v nadaljnjih letih izrazit prevrat v hitlerjevsko smer. Ako so širili do tedaj zanimanje za Podravje v prvi vrsti Gradčani preko Schul-

vereina-Südmarke, razen tega pa preko evropske organizacije narodnih manjšin, vključuje z zmago narodnega socializma Podravje in Slovenijo v nemško narodno zavest predvsem Nemčija.

Berlinska revija «Volk und Reich» ima v tem oziru važno vlogo tudi za nas, saj je v njej opozoril M. Wutte Nemce na Mežiško dolino²⁴ ter je v njeni založbi izšlo sistematsko delo o jugozahodni nemški narodnostni meji na črti Dunaj—Bratislava—Radgona—Tirolsko.²⁵ Do izdaje tega zbornika so Nemci obravnavali narodne manjšine in narodne probleme²⁶ regionalno in lokalno, sedaj pa pričenjajo prikazovati svoje «ranjene meje» velikopotezno in v posameznih velikih geografskih enotah. Kakor podajata Siegerjeva spomenica ali Hausmannov zbornik vsestransko sliko nemškega udejstvovanja na slovenještajerskih tleh in izvajata iz tega pravico Nemcev in Avstrije do Podravja, tako širijo Nemci sedaj podobno delo na večje pokrajine. Pri tem ne leži poudarek toliko na racionalistični objavi znanstvenega gradiva kakor pri Siegerju ali Hausmannu, temveč v čustvenem nizanju zgodovinske prošlosti in pokrajinske sedanosti, da se doseže enoten, skupen bratski čut vseh Nemcev ter se na ta način pripravlja pot do prepadov, v katere se bodo zrušile mirovne pogodbe. Preglednemu zborniku pa sledi smotrno podrobno delo za posamezne manjše pokrajine v stremljenju, dokazati z narodnostno statistiko, da je Podravje nemška zemlja.²⁷ G. Werner je v svojem delu šel za korak dalje od Hausmanna ter tvegati statistični dokaz, da je Podravje in Slovensko Štajersko tudi narodnostno nemška zemlja in to na izsledkih, katere so mu pripravili Sieger, Luschin in Hausmann. Ker pa kljub ogromnemu statističnemu gradivu, s katerim operira Werner končno le ne more dokazati v pokrajini številno prevladujočega nemštva, preide na razpravljanje o vprašanju, kaj je narod. Ko postavi jezik kot znak naroda v ozadje ter v ospredje kulturo, ugotovi, da so Vendi bližji Nemcem kakor Jugoslovanom, da so naši podravski Slovenci Vendi in ne Slovenci, katere smemo in moramo zaradi njihovega kulturnega čuta šteti k Nemcem, kakor n. pr. Mazure v Vzhodni Pruski. Kritično nam kaže Wernerjevo vendsko gledanje na štajerske Slovence neizpodbitno identičnost z Linhartovim v predvojni dobi in tako tudi stik s predvojno nemško slovenještajersko politično miselnostjo.

V zadnji dobi je razširil svoje delo na Podravje zlasti «Institut za proučevanje nemškega naroda na jugu in jugovzhodu» v Münchenu. Zadnja leta prihaja v naše kraje vedno več Nemcev, zlasti visokošolcev, ki študirajo z raznih vidikov naše obmejne zemlje in ki po povratku v Nemčijo objavljajo svoje izsledke. Tako je na-

stalo tudi zadnje, nedavno izišlo delo o našem Podravju,²⁸ ki obravnava Dravsko dolino med Dravogradom in Mariborom. Jedro vprašanja, katerega si tukaj zastavlja D. Kraft, je, kako se je prirodna pokrajina razvila v kulturno. Rezultat je enak zaključkom v Siegerjevi spomenici. Dravska dolina leži med enotnim nemškim ozemljem (na severu od Kobanskega) in enotnim slovenskim ozemljem (na jugu od Konjiške gore in Boča). Mesta in trgi so nemški, kmet je Vend (Windischer), Slovenec pa je izobraženec.

Iz vsega navedenega izhaja, da je izhodišče nemškega iredentističnega gledanja na Podravje predvojna politična miselnost slovenještajerskih Nemcev. Na njej temeljijo Siegerjeva spomenica, Hausmannov zbornik in najnovejša dela v Nemčiji, do katerih naša javnost še ni zavzela kritičnega stališča, razen v dnevnem časopisju, ki pri nas v narodnostnih vprašanjih v mnogočem nadomešča samostojna dela pri sosedih.

Poleg izrazitih iredentističnih stremeljenj o našem Podravju pa moramo še opozoriti na delo instituta za statistiko narodnih manjšin na univerzi na Dunaju,²⁹ ki ima v javnem mnenju Evrope precejšnjo vlogo, in še prav posebno na poročila o narodnostnih položajih evropskih narodnih manjšin,³⁰ ki izhajajo po naročilu evropskih manjšinskih kongresov. Znano je, da je vpliv Nemcev v evropski narodnomanjšinski organizaciji prvenstven. V teh poročilih stopi sicer nemštvo v Sloveniji iz kvantitativnih razlogov v ozadje za Nemci v Vojvodini, vendar so očitne pritožbe slovenskih Nemcev glede manjšinskih šol, pouka katoliškega verouka in razpuščenih društev. Za nas je to važno, ker so to oficijelne izjave naših Nemcev o manjšinskem položaju v Podravju.

Zaključno moramo reči, da poudarja nemška iredenta nemštvo Podravja z geografskimi, zgodovinskimi, gospodarskimi in etnografskimi razlogi, katere stavlja v zaključnih delih podrobni žurnalistični in besedni propagandi na razpolago. Na naši strani popolnoma manjkajo enotna dela o Podravju, ki bi nudila praktičnim delavcem gradivo za podrobna razmotrivanja in za popularizacijo našega Podravja. Kakor je ob prevratu leta 1918. in 1919. Podravje z Mariborom samo odločilo o svoji državnopravni bodočnosti, tako je tudi do danes Maribor tisti, ki v bistvu vzdržuje sam propagando za Podravje. Metropola Ljubljana je okupirana s primorskim in koroškim vprašanjem; poleg tega pa ne vidi potrebe posebnega poudarjanja našega Podravja, ki je za nas že definitivno rešeno. To naziranje je sicer pravilno, ako upoštevamo samo naše notranje jugoslovanske prilike. Drugačno pa je, če se zavedamo, da odloča o srednjeevropskih vprašanjih veliki zahodni evropski svet, ka-

teremu bi morali kritično razložiti nemška iredentistična izvajanja. Govoriti o narodni nezavednosti podravskega in pomurskega Slovenca ni na mestu zaradi položaja, v katerem je ta živel do leta 1918. in predvsem pa ne zaradi njegovega nastopa v prevratnih dneh. Potreba je danes predvsem, da Slovenci v široki evropski javnosti na primeren način paraliziramo nemško iredentistično stališče zlasti do Podravja.

Ob prevratu so Nemci priznavali narodnostno v večini slovenski položaj Podravja ter so reševali v bistvu samo Dravsko dolino, katero so združevali z Mariborom. Pri tem so poudarjali proti slovenskemu narodnemu značaju zemlje kulturno nemški značaj celotnega Slovenskega Štajerskega. Danes izhajajo iz kulturno nemškega značaja celotnega Slovenskega Štajerskega, na katerem živijo po njihovem mnenju v porečju Save Nemcem prijazni Slovenci, v Podravju pa nemški meščan in tržan ter vendski kmet, a samo izobrazenec da je Slovenec. Po takih samovoljnih sofističnih sklepih smatrajo Podravje za kulturno in narodnostno nemško zemljo. Nemške težnje v Podravju rastejo že od prevrata dalje z dviganjem položaja Nemcev v političnem sestavu današnje Evrope.

Ne bi pa bili pravični, ako ne bi priznali, da se tudi med Nemci uveljavljajo moške,³¹ ki resno stremijo za zbližanjem in trajnim sporazumnim življenjem med Nemci in Jugoslovani. Med njimi so moške, ki kritično razmotrivajo³² našo jugoslovansko in nemško preteklost. Vendar se moramo zavedati, da gre tukaj predvsem za razmerje med srbstvom in nemštvom ter da se tudi tukaj redno pojavljajo glasovi, da je za bodočnost sodelovanja med Jugoslovani in Nemci spotika prav — Podravje. Zaradi tega postane nemška iredenta za naše Podravje toliko važnejša in proti njej moramo zlasti v vsej jugoslovanski državi dokončno uveljaviti naziranje, da smo mi Slovenci, zlasti v Podravju, poborniki čim tesnejšega sodelovanja med Nemčijo in Jugoslavijo, da pa pri tem terjamo likvidacijo vsake možnosti, ki bi v okviru ali izven okvira Jugoslavije vodila v germanizacijo slovenskega ljudstva, in poleg tega definitivno priznanje tega, kar je Podravje samo izvedlo leta 1918., to je državno pripadnost Podravja k Jugoslaviji.

¹ (Sieger R.), Die Südgrenze der deutschen Steiermark. Denkschrift des akademischen Senats der Universität Graz. 8°. 58 str. + 1 (Pfaundlerjeva) karta.

Pripominjamo, da ne upoštevamo propagande za Podravje v nemški pripovedni literaturi, kjer bi omenili na prvem mestu dela Rudolfa Mahnerta.

² (Žerjav G.), Ali so Ptuj, Celje in Maribor res nemška mesta? Nekoliko odgovora ptujskim, celjskim in mariborskim očetom ter nekaj statističnega orožja slovenskim podložnikom «nemških trdnjav». Ponatis iz Slovenskega Naroda. Ljubljana 1918. 16°. 15 str.

³ K(ovačič) F(ran) dr., Maribor in bodoča državna meja. Maribor 1918. Izdal in založil Narodni svet, 8°. 32 str. — Mariborsko vprašanje. Časopis za zgodovino in narodopisje 1920/21, 14—27.

⁴ Kovačič F., La Question... de la Styrie... Paris 1919. 8°. 22 str. (+ 1 karta).

⁵ (Žolger Ivan), Sphere économique Celovec-Maribor (Klagenfurt-Marburg). Lioubliana 1919. 8°. 7 str. Prim.: Čas 1920, 150.

⁶ Loboda A. - Fr. Ramovš, Die Südgrenze der deutschen Steiermark. Ljubljanski Zvon 1919, str. 378 ss.

⁷ Luschin - Ebengreuth A., Die Zerreißung der Steiermark. Graz 1921. 8°. 104 str. + 1 karta. Prim.: Kovačič F., Časopis za zgodovino in narodopisje 1922, 45 ss.

⁸ Flugblätter für deutsch-österreichisches Recht. Wien 1919. No. 2. Pfaundler, Die Staatsgrenze... in Steiermark; No. 19. Kamniker, Das deutsche Murtal; No. 25. Fred du Bois, Marburg und seine Umgebung; No. 25. Pirchegger, Das Draugebiet; No. 30. Fred du Bois, Pettau; No. 36. Pirchegger, Die slovenischen Ansprüche in Untersteiermark. — Flugschrift der Schutzstelle für Untersteier. No. 11. Deutsches Leid im Unterland. Mitt. d. Ver. Südmark. Graz 1919.

⁹ Linhart Karl, Der Abwehrkrieg des unterländischen Deutschtums. Zeitgeschichtliche Streiflichter. Im Auftrage des «Deutschen Vereines für Pettau u. Rohitsch» verfasst von... Pettau 1910. 8°. 64 str. Prim.: Glaser J., Mariborski koledar 1936, str. 75 ss.

¹⁰ N. pr. Plachki August, Die Deutschen in Untersteiermark. Geschichte und Schicksal des steirischen Unterlandes. Graz 1928. 8°. 23 str. V istem smislu Egger Ferdinand, Die Deutschen unter südslawischer Herrschaft ter Lenz Adolf, Die deutschen Minderheiten in Slowenien. Vse tri v izdanju Schriften des Deutschen Schulvereines Südmark. Gradec.

¹¹ (Hausmann Franz), Südsteiermark. Ein Gedenkbuch. Herausgegeben von... Graz 1925. 8°. 411 str. Prim.: Geografski Vestnik 1926, 49; Dom in svet 1927, 124.

¹² Morocutti Camillo, Großdeutschland-Großsüdslawien. Wien 1928. 8°. 103 str. Prim.: Časopis za zgodovino in narodopisje 1929, 123 ss.

¹³ Maull O. - Carstanjen H., Die verstümmelten Grenzen. Zeitschrift für Geopolitik, 1931, januarski zvezek.

¹⁴ Gerhard H. (= Carstanjen?), Südslavien. Das Deutschtum des Südostens im Jahre 1930. Graz 1931. 8°. 70—77, 83—89.

¹⁵ Lechner H., Die Abwehrkämpfe im unteren Murtal. Graz 1928. 8°. 31 str. — Scala E. O., Die Wirtschaftskrise des Grenzbezirkes Radkersburg-Mureck. Graz 1930. 8°. 11 str.

¹⁶ Werner G., Das Deutschtum des Übermurgebietes (Prekmurje). Geographischer Jahresbericht aus Österreich 1933, str. 76 ss. Prim.: Savnik R., Časopis za zgodovino in narodopisje 1934, 218—219.

¹⁷ Pitreich August, Slovenisch und Deutsch in der österreichischen Justiz. Geschichtlicher Überblick über die Einbürgerung der slovenischen Sprache in den Gebrauch bei den Gerichten Krains, Untersteiermarks und Kärntens. Zeitschrift des historischen Vereines für Steiermark. 1926, str. 31 ss.

¹⁸ Bruckner Hans, Der deutsch-slovenische Grenzraum. Die südostdeutsche Volksgrenze. Berlin 1934, 181.

¹⁹ Grassl G., Tagespost št. 248. z dne 7. septembra 1928.

²⁰ Mi in naši «Nemci». Maribor 1928. 8°. 32 str.

²¹ Melik Anton, Za notranjo osamosvojitve. Ljubljanski Zvon 1931, str. 161 ss.

²² Graber Georg, Deutsche Einflüsse in Brauchtum, Sitte und Sage der Kärntner Slovenen. Wiener Zeitschrift für Volkskunde 1931, februarski zvezek.

²³ Morocutti Camillo, Europa und die völkischen Minderheiten. Jena 1925. 8°. 64 str.

²⁴ Wutte Martin, Miestal und Unterdrauburg. Die südostdeutsche Volksgrenze. Berlin 1934, str. 201 ss. Prim.: Časopis za zgodovino in narodopisje 1935, 84 str. — Misel in delo 1935, 82.

²⁵ (Wucher Waldemar-Heiss Friedrich), Die südostdeutsche Volksgrenze. Berlin 1934. 8°. 297 str. + vrsta podob.

²⁶ N. pr. Lechner Heinrich, Radkersburg. Ein Heimatbuch. Graz 1931. I. 76 str. — Volkmar H., Untersteier die deutsche Südostmark. Deutschlandsberg 1934. 8°. 44 str. Prim.: Trampler K., Deutschösterreich 1918/19, Berlin 1935.

²⁷ Werner Gerhard, Sprache und Volkstum in der Untersteiermark. Forschungen zur deutschen Landes- und Volkskunde. XXXI/1. Stuttgart 1935. 8°. 175 str. + 1 karta, 11 skic in 15 podob.

²⁸ Kraft Doris, Das untersteirische Drauland. Deutsches Grenzland zwischen Unterdrauburg und Marburg. München 1935. 8°. 155 str. + 16 kart.

²⁹ Winkler W., Statistisches Handbuch der europäischen Nationalitäten. Wien 1931. 8°. 248 str. Prim.: Statistisches Handbuch des gesamten Deutschtums.

³⁰ (Ammende E.), Die Nationalitäten in den Staaten Europas. Wien 1931. 8°, str. 341 ss. — Ergänzungen 1932, 70. Prim.: Grentrup T., Die kirchliche Rechtslage der deutschen Minderheiten katholischer Konfession in Europa.

³¹ N. pr. Thierfelder Franz, Deutsche und Slawen. Mitteilungen der Akademie zur wissenschaftlichen Erforschung und zur Pflege des Deutschtums (Deutsche Akademie). München 1935, H. 1, str. 25 ss. — Istočasno v srbohrvaščini v beograjskem Stranem pregledu.

³² N. pr. Valjavec Fritz, Ranke und der Südosten. L. c., str. 1 ss.

Svetozar Ilešič:

OB OSEMDESETLETNICI PROF. FERDA SEIDLA

Redko najde osemdesetletni jubilej kakega znanstvenega ali sploh kulturnega delavca še sredi aktivnega dela. Tak primer je z vladnim svetnikom prof. Seidlom, ki je 10. marca t. l. doživel v svojem rodnem kraju Novem mestu osemdeseto življenjsko leto, potem ko je ravno izročil v poslednjem «Geografskem vestniku» znanstveni javnosti zaključek svoje obsežne, na vestnih in duhovitih opazovanjih ter sklepanjih zasnovane klimatološke študije o «Dinarskogorskem fénu».

Vnanji potek Seidlovega življenja je kaj enostaven. Brez zunanjega bleska, brez kričečih priznanj, brez senzacionalnih podvigov, je stekla njegova plodovita življenjska pot. Ni se zatekel iz nezrelosti naših predvojnih znanstvenih prilik v tujino, da se vrne kot nešteto drugih pol tujec, in le pol človek našega duha, potem ko so razmere z osvoboditvijo in ustanovitvijo lastne univerze tudi pri nas dozorele za sodobno znanstveno delo. Seidl je bival ves čas med nami; kratek čas v Krškem, nato dolga leta kot profesor v Gorici in nato doma v svojem rojstnem kraju. In vendar je bil eden prvih naših ljudi, ki se je dvignil do višine sodobnega znanstvenika in to na področju prirodnih ved, ki jih do Seidla pri nas tako rekoč sploh nismo še imeli. Saj so si še v svetovni znanosti tedaj komaj utirale svojo današnjo pot.

Naš častitljivi jubilarant je bil vedno z dušo in srcem pri naši narodni stvari. V Gorici je bil med prvimi, ki so posvečali svoje sposobnosti podrobnemu delu v slovenskih narodnih društvih in organizacijah. Danes nam je treba to še posebej poudarjati, ko se take zasluge in delo premalo cenijo, vrh tega pa še, da ne bi Seidla povsem po krivem označili samo kot suhoparnega znanstvenika, ki živi samo teoretičnim problemom svoje stroke, z življenjem in nehanjem naroda ter njegovimi aktualnimi problemi pa nima nikaškega stika. Taka sodba o našem osemdesetletniku bi bila povsem nepravilna, ker je med znanstvenimi delavci le malo takih, ki bi znali dati svojemu strokovnemu delu toliko življenja in z njim vzbuditi toliko splošnega zanimanja.

S tem seveda ne moremo zanikati, da je poglobilni pomen Seidlovega življenja v njegovem znanstvenem delu. Njegove zasluge pa so tu še mnogo večje, kot so one priznanih strokovnjakov pri velikih narodih. Seidl namreč ni le neumorno znanstveno raziskoval in morda rezultatov teh raziskovanj podajal v tujih jezikih mednarodni znanosti; on je marveč pokazal Slovincem sploh prvi, kakšno je sodobno znanstveno delo na področju prirodnih ved; do njegove dobe so se pri nas sicer že pričele uveljavljati zrele smernice na področju duhovnih ved (zgodovine, jezikoslovja, filozofije itd.), v prirodnih panogah pa je zevala absolutna praznina. Trditi moremo, da do tedaj Slovenci prirodoslovja sploh nismo poznali, skoraj tudi v poljudni obliki ne. Zato je bil izredno podjeten in drzen korak, ki ga je napravil Seidl preko tega prepada in nam v kratki dobi ustvaril osnove za strokovno neoporečno domačo prirodoslovno znanost.

Da bo ta korak, kar se tiče njegovega vnanjega učinka, tvegan in da bo sprva našel le malo ali nič razumevanja, tega se je Seidl prav dobro zavedal. Kot prirodoslovec in človek realnega pogleda na življenje, na človeka in njegove psihološke lastnosti, je brž spoznal, da ga čaka še drug napor, ki je prihranjen strokovnjakom velikih narodov z že trdno zasidranim pojmovanjem znanosti. Videl je, da si bo moral sodelavce, učence in čitatelje šele vzgojiti in v njih vzbuditi čut in zanimanje za tolmačenje prirodnih pojavov naše zemlje. Zato pa ga je priroda osposobila v izdatni meri. Ni ga med nami, ki ne bi čutil, kako nam zna Seidl z virtuožno spretnostjo vdihniti življenje svojim razlaganjem, kako zna nepoučenemu bralcu brez šolsko vsiljivih razlag nekako mimogrede razložiti osnovne pojme. Lajnik, ki čita Seidla, niti ne opazi, da avtor poučuje in razlaga, nego zdi se mu, da mu v izredno živih barvah pripoveduje.

Začel je Seidl svoje delo s strokovnimi klimatološkimi študijami (leta 1886. v «Ljubljanskem Zvonu» in v «Meteorologische Zeitschrift», v naslednjih letih v glasilu «Hrv. prirodosl. društva» v Zagrebu ter v «Mitteilungen des Musealvereins für Krain»). Kaj je to pomenilo tedaj za slovenskega znanstvenika, ki ni imel na razpolago nikakih rednih opazovanj, nikakega zavoda, še manj pomožnega strokovnega osebja ter je bil v vsem obsegu navezan sam nase, si pač lahko mislimo. V tej perspektivi se nam njegovo veliko klimatološko delo «Das Klima von Krain» (izhajalo v «Mitteilungen des Musealvereines» od 1891—1902), moderno zamišljeno sistematična študija o podnebjju velikega dela Slovenije, pokaže še v pomembnejši luči. Razen vrste novih dognanj nam ta razprava že kaže onega Seidla, kakršnega poznamo iz njegovih kasnejših del: živega pripovedovalca in razlagalca, daleč od suhoparne samoznanstvenosti. Značilno za naše razmere v onih letih pa je, da se Seidlu kljub njegovemu prizadevanju te tako pomembne študije ni posrečilo obelodaniti v slovenskem jeziku (pri «Slovenski Matici»), temveč je bil navezan na priobčevanje v odlomkih v tedanjem nemško pisanem glasilu Muzejskega društva.

S klimatologijo Seidl tudi svoje delo zaključuje, tokrat že splošno priznan in upoštevan v vnanjem znanstvenem svetu kakor tudi v domačih strokovnih krogih, ki jih danes ne pogrešamo več. V zadnji njegovi študiji o «Dinarskogorskem fénu» (v Geografskem vestniku 1932, 1934, 1935) so vrline Seidlovega dela stopnjevane do viška: izredno pomembni rezultati študije, avtorjev dar logičnega izvajanja in prikazovanja delajo naši znanosti čast pred vsem svetom. «Dinarskogorski fén» ponese ime slovenskega znanstvenika s polnim uspehom pred vse strokovne forume.

Druga panoga, katere se je Seidl sprva lotil, je bila seizmologija. Obdelal je v posameznih razpravah ljubljanske potrese od leta 1851—1886, potresno periodo leta 1895. ter bil poročevalec potresne komisije pri dunajski Akademiji znanosti. Tudi tu je posegal vedno po širših vidikih, kakor sta mu jih nalagali dolžnost in snov. Tako je na primer ob priliki brežiškega potresa leta 1917. skupno s F. Heritschem obdelal vse geološke probleme pokrajine v bližnji in daljni okolici Brežic. Sploh je Seidl prešel od seizmologije nehote v geologijo in geomorfologijo ter je tudi na tem področju postal oče slovenske znanosti, naš prvi geolog in — lahko rečemo — poleg Rutarja tudi naš prvi geograf. V zbirki Slovenske Matice pod naslovom «Slovenska zemlja» je izdal leta 1907/1908 svoje klasične «Kamniške ali Savinjske Alpe», ki jih je nazval «poljuden geološki in krajinski opis». Kolikor je ta knjiga

prešla nekoliko iz okvira dotedanjih zvezkov zbirke «Slovenska zemlja», ki so obravnavali posamezne slovenske dežele z zemljepisne, statistične in zgodovinske smeri, jih je vse daleko prekosila po svoji znanstveni vrednosti: za metodično in snovno zastarelimi, deskriptivnimi, do neke mere suhoparnimi «opisi» smo dobili Slovenci prvi pokrajinski oris neke pokrajine, ki ni samo njen suh oris, temveč tudi njena živa slika in nazorna razlaga, razen tega pa še zanimiv tolmač splošne geološke vede za Slovence. Najboljši dokaz za vrednost te knjige je priljubljenost in popularnost, ki jo med nami uživa, navzlic temu, da geološka veda v splošnem ni deležna prevelikih simpatij izven kroga strokovnjakov. Prav enake vrednosti so Seidlovi «Geološki izprehodi po Goriškem» (1913), zlasti pa spis «Zlatenska ploča v osrednjih Julijskih Alpah» (1929), v katerem je nekoliko bolj na kratko geološko raztolmačil tudi zgradbo naših Julijskih Alp. Razen tega je napisal še vrsto krajših študij, ki obravnavajo posamezne specialne probleme, na primer o širokočelnem losu in diluvialni naplavinu Ljubljanskega Barja (Carniola, 1912), o diluvialnem jezeru pri Prečni (prav tam 1919), o geologiji Črnomeljskega gričevja (v Spomenici hrv. geologu Gorjanoviću-Krambergerju, 1925/1926) itd. Širšemu krogu čitateljev pa se je še posebno priljubil po svoji knjigi «Rastlinstvo naših Alp» (1918), v kateri nam prav tako živo slika vegetacijo in floro naših gorá, kot nam je podal v ostalih delih njihovo zgradbo, površinske oblike in podnebje. Odstavki iz te knjige so slično kot nekateri krajinski opisi iz «Savinjskih Alp» (Logarska dolina, Kamniška Bistrica) nedvomno klasični vzorci te vrste.

Razen za svoje strokovne razprave je naš marljivi Seidl še neshetokrat prijel v roke svoje plodovito pero. Predvsem je v domačih strokovnih revijah redno poročal o važnejših tujih spisih, ki se tičejo prirodoslovnih problemov naših tal. To niso bile navadne recenzije knjig, temveč kritični članki, polni novih pogledov in pobud. Ko je prišla po prevratu v nevarnost naša zapadna meja, je spretno zagovarjal našo tezo s tehtnimi znanstvenimi dokazi ne le geološkega, temveč tudi antropogeološkega značaja («Kod naj se potegne pravična državna meja med Jugoslavijo in Italijo», 1919, izšla tudi v francoskem prevodu). Napisal je še celo vrsto manjših drobcov po raznih časopisih in revijah. Mestoma je stopil s svojega prirodoslovnega stališča v širšo filozofsko areno, postavil tam samostojne, iz njegovega prirodoslovnega svetovnega pojmovanja vznikle nazore, pri tem pa seveda trčil na ostra nasprotja pri zagovornikih nasprotnih svetovnih nazorov, osobito katoliškega. («Mehanika duševnega delovanja» v goriški Vedi, 1912, in «Moderna izobrazba»,

Ljubljana 1927.) V svojih nazorih pa je Seidl železno dosleden in trden; bil je vedno vnet zagovornik in podpornik napredne in nacionalne smeri med Slovenci; če je pri tem morda doživel razočaranja, je pač to neizbežna tragika vsake nazorske doslednosti. Nedvomno pa mu je v polno zadoščenje, ko vidi ob svoji osemdesetletnici vso slovensko in jugoslovansko kulturno javnost v iskrenem priznanju njegovega življenjskega dela in v globokem spoštovanju do njega.

Gustav Šilih:

NARODNO-SOCIALISTIČNA VZGOJA V NEMČIJI

(Nadaljevanje.)

Posebnost nemškega povojnega reformnega gibanja je dejstvo, da si je pridobilo v Nemčiji mnogo pristašev med delavskimi sloji, precej manj pa med meščanstvom in med kmeti, najmanj pa — usodno znamenje — med mladino. Njegove glavne tendence so tudi pri nas znane v raznih krilaticah, kakor: delovna šola, individualni pouk, vzgoja značaja, osebnostna vzgoja, zajedniška in državljanska vzgoja, umetnostna vzgoja, enotna šola, strnjeni pouk itd. Za vse te tendence je značilno — in v tem so direktne predhodnice narodno-socialistične pedagogike —, da se boré proti racionalizmu in shematizmu dosedanje, ali boljše, starejše vzgoje. Vprašanje učne snovi ni bilo važno, nego se je vsa pozornost posvečala načinu obrazovanja dece. Značilno je, da so bila središča tega šolsko reformnega gibanja tista industrijska velemesta, v katerih je bila politična oblast v rokah socialistov, in da so bili iz vrst šolnikov njegovi goreči zagovorniki pred vsem ljudskošolski učitelji, dočim so bili srednješolski in visokošolski profesorji mnogo konservativnejši, narodno nestrpnejši in skoroda reakcionarni.

V celotnem reformnem gibanju pa, ki je v poraženi in regeneracije potrebni Nemčiji po vojni gnalo posebno visoke valove, pa ni bilo nič tipično nemškega — izvzemši morda specifično težnjo po filozofski utemeljitvi nove vzgoje — gibanje je marveč bilo (in je še) svetovnega ali vsaj evropskega značaja in obsega. Seveda je že takrat v pedagoških krogih prevladovalo prepričanje, da je prava človečanska vzgoja možna le v lastnem narodu, kjer pa mora vladati socialna pravičnost. Najboljši duhovi so sanjali o tretjem, o socialnem humanizmu, poganjajočem iz korenin poedin narodov ter spajajočem se v veličasten lik

preobraženega človečanstva ter o krasni bodočnosti zajednice narodov, ki ne bo več poznala državnih meja. Eno izmed glavnih načel nove vzgoje v vseh državah je bilo: Mladostniki naj se vzgoje k spoštovanju narodstva in verskega čustvovanja, tako da bodo kot odrasli spoštovali svetost narodstva in vere v vsakem človeku, a ne samo pri pripadnikih svojega lastnega naroda in svoje lastne veroizpovedi.⁷

V duhu tega pedagoškega gibanja je bila v Nemčiji weimarska država izvedla širokopotezno šolsko reformo, ki pa ni imela prave resonance v mladini, morda radi tega ne, ker je prehitro sprostila doslej vezane sile ter se s tem pregrešila proti zakonu polarnosti v organskem življenju, ki se mu pač upira zgolj statika, a tudi zgolj dinamika. Že leta 1930., torej nekaj let prej, preden so prevzeli državno oblast narodni socialisti, je opozoril znani nemški pedagog H. Nohl na nevarnost, ki izhaja iz neupoštevanja tega zakona, prikazujoč čudno nasprotje med ponašanjem nemške mladine v šoli in v raznih zvezah.⁸ V šoli najsvobodnejše gibanje in individualiziranje, v polvojaških, toda prostovoljnih zvezah disciplina, uniforma, brezpogojna podreditvev. Šola je zastopala pravo poedinca do njegovega svobodnega razvoja, toda mladina vseh strank je to pravo strastno odklanjala, ker je morda instinktivno čutila, da vodi sama nebrzdana svoboda in dinamika v brezbrežnost ter da je potrebna tudi statika, vezanost. Naj bo že tako ali drugače, pri nemški mladini je bila opozicija proti nadnarodni ter vsaj v teoriji pacifistično usmerjeni šolski reformi vedno močnejša. Mladina je končno dobro mislečim reformatorjem povsem utekla v nasprotni tabor, ki je zapisal na svoje prapore besede najljutejšega nacionalizma in se slednjič dokopal do državne oblasti, v tabor nemškega narodnega socializma. Nemški povojni pedagoški reformatorji so bili vsekakor pozabili, da ni samo nagnjenje k iracionalnemu tipična nemška narodna lastnost, nego morda še bolj prostovoljno priznavanje nuje kot oblike socialnega vezanja. Ta druga lastnost je toliko razumljivejša, ker je ves nemški vzhod, torej zlasti Prusija, naseljen s potomci bivših nasilno germaniziranih Slovanov, katerim je zakon nuje prešel tako rekoč v meso in kri.

Naša razmotrivanja so nam v glavnem vedno in vedno pokazovala, da vzgoja ni samo jačanje obstoječih vred-

⁷ P. Petersen, Die Neueuropäische Erziehungsbewegung, Weimar 1926, H. Böhlau Nachf., str. 43.

⁸ H. Nohl, Die Polarität in der Didaktik. — Erziehung, 1931, str. 277.

notnih lastnosti, nego tudi vsekdar hkrati zatirane obstoječih slabosti, kar pomeni, da je treba v narodni vzgoji vsaj navidezno nasprotovati narodni svojebitnosti. S to težkočo mora računati tudi narodni socializem, ki zavestno teži za specifično nemško vzgojo, kakor pred 100 leti romatnika, samo da naroda ne pojmuje več kot jezikovno zajednico, nego kot raso, ne kot sociološko, nego kot biološko danost.

Nedvomno je danes ideja naroda ne samo pri Nemcih, nego tudi pri večini drugih narodov, historično dana kristalizacijska točka za vsa vrednotenja, slično kakor v srednjem veku krščanstvo. Internacionalne tendence, kakor marksizem, so ali odrekle, na primer v Italiji in Nemčiji, ali pa so se kakor v Rusiji same nacionalizirale. Marksizem je pač prispeval socialno tendenco, ki pa se ne umeva več kot klic po razredni borbi, nego kot klic po socialni pravičnosti v okviru lastnega naroda. Narodni socializem poskuša obe ideji na svojstven način spojiti, njiju uresničenje pa mu je pred vsem stvar vzgoje, ki postaja s tem, kakor smo že dejali, pomemben instrument tretjega cesarstva.

III.

Najvažnejša knjiga za nemško narodno-socialistično gibanje, s tem pa tudi za narodno-socialistično vzgojo, je delo voditelja Adolfa Hitlerja «Mein Kampf» (Eher, München 1930). O vzgoji razpravlja v glavnem na str. 258.—278. in 451.—476., toda njegove misli niso niti posebno nove niti originalne. Hitler graja dosedanje vzgojne metode v Nemčiji, zlasti pomanjkanje močne, zavestne usmeritve proti nemštvu, preveliko popustljivost nasproti tako zvanemu objektivnemu motrenju nemštvu tujih ali celó sovražnih nazorov, premočno poudarjanje vednosti, pomanjkanje vzgoje značaja, zlasti čednosti odgovornosti in jake, za odločitve sposobne volje. To so zares napake, ali proti njim so se že davno pred Hitlerjem, celó davno pred vojno, borile cele trume nemških pedagogov. Hitler pa daje tudi smernice za bodočo narodno pedagogiko, ki jo deli takole:

- I. Vzrejanje docela zdravih teles.
- II. Obrazovanje duhovnih sposobnosti.
 1. Razvoj značaja.
 2. Znanstveno šolanje.

Hitler sicer priznava, da morejo izjemoma tudi bolni biti genialni, toda svojo zahtevo po prvenstvu telesne vzgoje zagovarja z

ne posebno originalno ugotovitvijo: «Auch der Geist wird, wenn er gesund ist, in der Regel und auf die Dauer nur in gesundem Körper wohnen.»⁹ Telesna odpornost mu je zahteva samoohranitve narodstva, zastopanega in zaščitenega po državi. Temu smotru morajo služiti izobrazba mater, telovadba in šport v šolskih letih, prirodno oblačilo, vojaški, toda ne militaristični red, zdravstveni atest za oba zakonska partnerja itd. Glede obrazovanja značaja naglaša Hitler vzgojo k zvestobi, požrtvovalnosti in molčečnosti ter negovanje čuta odgovornosti. Znanstveno obrazovanje v šoli naj se oprostí nepotrebnega balasta, poveča naj se temeljna občá izobrazba, iz katere naj se izloči strokovna izobrazba v posebnih strokovnih šolah, vodi naj k ponosu do stvaritev lastnega naroda in njegovih velikih mož ter k spoznanju potrebe in bistva čistokrvnosti.

Kakor vidimo, same stare zahteve (izvzemši zahtevo čistokrvnosti), katerih klicarji so bili že davno pred njim razni pedagogi in nepedagogi, marsikaj pa je vobče že skoro vzorno izpolnila povojna šolska reforma v Nemčiji. Ako bi torej sodili narodno-socialistično pedagogiko samo po Hitlerjevih izvajanjih, bi je ne spoznali prav, kajti njen resnični ideolog je Ernst Krieck, neoficielni vodja današnjega nemškega vzgojstva. Tudi on je že imel med pedagogi šolske reforme mnogo direktnih ali indirektnih predhodnikov, kakor Kerscheneinerja, zagovornika in organizatorja delovne šole in državljanske vzgoje, Sprangerja in Litta, zastopnika kulturne pedagogike, Lietza, propagatorja narodne vzgoje ter celó marksista Ostricha, borca za dvig mas, za socialno vzgojo in za enotno šolo, nadalje Petersena, ki kakor Krieck smatra vzgojo za prafunkcijo človeške družbe, Seyferta, borca za poduhovljeno narodno zajednico, in še mnoge druge. Vkljub temu je Krieckova ideologija samorasla in v marsičem nova; povsem razumljiva pa nam postane, ako se najprej vprašamo z njim vred, kaj je vzgoja. Na to vekovito vprašanje pedagogike so možni razni odgovori z različnih vidikov.

Za gojenca, ki mu starejša generacija nudi specifično pomoč za njegov življenjski in razvojni proces, da more postati v danih prilikah zmožen za življenjski obstanek, je vzgoja življenjska funkcija. Za vzgojitelja kot zastopnika državne, narodne ali kake druge zajednice, ki posreduje gojencu izvestne kulturne dobrine z namenom, da mu pomaga pri njegovem razvoju, hkrati pa, da ga usposobi za delo in življenje v zajednici, s čimer se tudi obstoječa kultura ohrani, je vzgoja kulturna funkcija. Kaj

⁹ A. Hitler, Mein Kampf, str. 453.

pa pravi Kriec? Da, vzgoja je funkcija, toda ona je slično kakor jezik, pravo, religija itd. prafunkcija, to je, vzgoja ni šele nastala iz kakih razumskih preudarkov, nego je bila že od prvega početka zajedniškega življenja nujna danost.

In dalje! Če imamo v vzgoji pred očmi razmak med danim in zaželenim, torej med začetno in končno točko razvojne poti, je možno, da izhajajo vplivi od končne točke, to je od vzgojnega smotra odnosno od njega zastopnikov, vzgojiteljev, na gojenca. V tem primeru pusti gojenec, hočeš ali nočeš, nase vplivati. To bi bila vzgoja po drugih, ki bi v tem smislu bila nekako oblikovanje plastične substance gojenca, sledeč načelu nuje. Vzgoja po drugih pa more biti bolj ali manj namerna in načrtna, kakor se v glavnem izvaja v rodbini, šoli in raznih vzgojnih ustanovah, ali pa obratno, nenamerna, nenáčrtna. Pri nenamerni vzgoji sta spet dve možnosti: da se ves razvoj izvrši kot samorazvoj, torej spontano na osnovi zakonov otrokove prirode. Takšna nenamerna vzgoja, kakor jo je pojmoval Rousseau, odklanja poseganje odraslih v otrokovo rast, ki ima v otroku samem postavljen smoter, ter je nujno individualistična v smislu znane nemške krilatice: «Vom Kinde aus!», bojnega klica tako zvane pedocentrične pedagogike. Možna pa je tudi nenamerna vzgoja kot didaktura duha zajednice, ki se ji mora gojenec v svojem razvoju prilagoditi ali asimilirati, zakaj z zajednico je organski spojen ter prejema od nje, ki je duhovni organizem, obliko in funkcijo. Takšna nenamerna vzgoja, katere smoter je v zajednici, je nujno socialno usmerjena, v smislu današnje nemške krilatice: «Vom Volke aus!» S tem pa smo dospeli do KriECKA, glavnega pobornika tako pojmovane vzgoje. Da zaključimo naš pregled, dodajmo še to, da obstoji poleg vzgoje po drugih seveda tudi namerna ali nenamerna, načelu svobode sledeča samovzgoja, ki more biti ali individualna ali kolektivna. Do prave vzgoje pa pridemo šele, ako znamo izmiriti individualne in socialne zahteve ter vzgojo po drugih povezati s samovzgojo, ki mora sploh biti zaključek sleherne vzgoje, vendar tako, da se izmirita tudi načeli nuje in svobode. To izmirjenje je smatral že angleški pedagog John Locke kot «kamen pedagoške modrosti», a vprašanje je, ali se mu ni nemška narodno-socialistična vzgoja le preveč oddaljila.

KriECKOVA ideologija se torej opira na dvoje osnovnih spoznanj; prvo trdi, da je vzgoja vsepovsod in vsekdar izvršujoča se prafunkcija človeškega življenja, ki je ni nihče izumil ali odkril, ki je bila marveč vselej in vsepovsod človeštvu nujno dana kot izžarevanje njegovega bistva. Drugo spoznanje pristavlja, da je člo-

v ek z a j e d n i š k o b i t j e, član zajedniškega organizma, s čimer mu je šele omogočena rast, razvoj, zorenje. Zaradi tega ima vzgoja dvojno lice, eno je obrnjeno k preteklosti, drugo k bodočnosti. Nadaljujoč zajednico v izmeni generacij, očuva stalnost in tradicijo, hkrati pa stoji z doraščajočo generacijo pred nalogami bodočnosti. Tudi narodno-socialistična revolucija pokazuje to bodočnost. «Iz zasutih globin zajedniškega življenja naj se dvigne stara r a s n o n a r o d n a o s n o v a kot hrbtnica nove bodočnosti, v podobi naroda, presnavljajočega se iz svojih življenjskih globin.»¹⁰

Iz narodne revolucije izhaja zakon narodno-socialistične vzgoje, ki se razčlenja v osnovno rasno vzrejanje in v zavestno narodno obrazovanje na podstavi svetovnega nazora, obveznega za vse člane, potekajočega deloma iz nemške prošlosti, deloma iz naloge sedanjeosti, skozi katero naj vodi pot nemškega naroda k njegovi dopolnitvi in k izpolnitvi njegove misije med narodi. Narod je resnična in edina celota nadosebnega življenja, ki vsebuje vse, kar je članom življenjsko potrebno za obstoj in nastajanje. Narod je življenje in usoda, ki vsebuje in ustvarja za celokupnost življenjsko potrebne funkcije, oblike in vsebine. Jezik, šege, pravo, gospodarstvo, vzgoja, politika in država, znanost in umetnost so potrebni življenjski izrazi in življenjska vsebina narodstva ter dobivajo v tej življenjski celotnosti svojo medsebojnost, svoj smisel, svoj vzgon in svojo izpolnitev. Zaradi tega je n a r o d n o s i l e c v s e h d e l n i h z a j e d n i c, vseh socialnih členov in členovin od rodbine preko poklicnih stanov in cerkve tja do države, ki je kot izraz narodne volje, kot organ in nosilka zgodovinske usode, kot strnjevalka sil in urejevalka mnogosti v smiselno enoto nujno gospodarica vseh delnih področij, posebnih funkcij in členovin. A naloga narodno-socialistične revolucije je v z p o s t a v i t e v o r g a n s k e e n o t e n e m š k e g a n a r o d s t v a v n o v i o b l i k i b i v a n j a — nad nasprotji plemen in držav, strank, svetovnih nazorov, razredov, stanov in veroizpovedi. Življenje v narodni zajednici je neogibni pogoj, ne samo pomoč duševni rasti, kajti le-ta je odvisna od njenih redov, vsebine in vrednot, brez katerih bi morala duševnost poedinca shirati. Prirodna osnova zajednice, naroda in zgodovine, osnovni zakon rasti in vzgoje pa je r a s a, ki enako obsega in usmerja telesno, duševno in duhovno nastajanje. Povsod, kjer izvirata rast in vzgoja iz istega rasnonarodnega vrela zajednice, prihajata do izraza smiselna enotnost in zakonitost. Vsi medsebojni učinki zajedniških članov se podrejujejo zakonu in redu,

¹⁰ Krieck, Nationalsozialistische Erziehung, str. 1.

po katerih je zajednica sama zgrajena in živa, ter imajo za posledico, da se zajedniški člani drug drugemu prilagode, postanejo drug drugemu slični, dobe enak tip in slično življenjsko smer, s čimer se zajednica sama vedno iznova uresničuje, utrja, razplaja. Asimilacija je torej osnovni zakon zajednice, zato tudi princip vzgoje. S tem pa, da zajednica naraščaj asimilira, mu omogoči tudi osebni samorazvoj: z asimilacijo je namreč vedno spojena diferenciacija. Vsak član ima v celotnem organizmu, ki je dal tudi njemu tipično obliko, svoje posebno stališče in posebno nalogo, torej tudi svojo posebnost in zakonitost. Razvoj in normiranje, sproščevanje in vezanje so v organskem življenju odvisni drug od drugega. S tem, da se vzgoji človek za zrelega, zavestnega in npravstvenega člana zajednice, si pridobi tudi svobodo in dovršitev osebnosti.

Kriecck torej računa z osebnostjo, čeprav je nasprotnik individualne in osebnostne vzgoje. Osebnost mu je premostitev nasprotja med poedincem in zajednico, ker je poedinec konstitutivni element zajednice, samo da je zajednica več kakor vsota poedincev. Tudi poedine osebnosti lahko torej vplivajo na zajednico, še več, izvoljeni in poklicani celó vsilijo svojega duha vsemu javnemu življenju in ustvarijo tako močne, enotne in sklenjene življenjske oblike. Takšni poedinci so določeni za vodje svojega naroda. Najjačja voditeljska osebnost je utelešenje njegovega svetovnega nazora, ki je za nemški narodni socializem po Krieccku¹¹ «n a r o d n o - h e r o j s k i r e a l i z e m».

¹¹ Kriecck, Völkische Erziehung aus Blut und Boden. — Intern. Zeitschrift für Erziehungswissenschaft, 1935/34, str. 305.

Priv. doc. dr. ing. Črtomir Nagode:

O AVTOMOBILIZMU DRUGOD IN PRI NAS

Nove donosnejše vrste in načini praproizvodnje ter prilagoditev cen stroškom so pot do gospodarske sanacije kmeta in delavca. Uspeh njihovega dela je odvisen v znatni meri od smotrne ureditve prometnih ustanov. Načela socialne organizacije, ki se po njih ravnaajo država in samouprave, pa odločajo, v koliko naj bodo prevozniške ustanove pridobitna podjetja ter v kakšni meri naj so odločuje splošni gospodarski interes prebivalstva ali pa lastnika prometnih sredstev. Usmerjanje in nadzorovanje prometne organizacije se ne sme izčrpati v okvirnih tehničnih zakonih, fiskalnih

ukrepih ter gradbenih in prometnih policijskih določbah. Ti predpisi morajo tvoriti enotno organizatorično zakonodajo, ki mora z znanstveno izdelanimi metodami stremeti za jasnim gospodarskim in socialnim ciljem. Standarizacije ne smemo prenesti iz tehnike v gradbi vozil in vozišč na zasnovo prometnega organizma, to je na razporeditev linij in izbiro prevoznih sredstev. Te dve sta zavisni od fizikalno in gospodarsko geografskih ter finančnih razmer; povsod imata svojstven regionalni značaj, ki se upira shematičnemu izenačenju preko mej prometnih enot.

V drugi polovici XIX. stoletja si je osvojila železnica vodilno vlogo v suhozemskem prometu. Prevozne stroške so še znižali na petino stroškov vpreženega prometa na cestah (Gruntzel); tako je bil transport po enoti teže malovrednih dobrin šele vpleten kot bistven sestavni del v moderno proizvodnjo in potrošnjo. Tudi potovanje se je pocenilo in postalo dostopno širšim slojem prebivalstva. Svetovna vojna je še posebej pospešila strojno-tehnični razvoj eksplozivnega motorja in uporabljanje mineralnih olj. Tako se je v zadnjih desetletjih pojavil na cesti tip praktičnega mehaničnega vozila — avtomobil. Njegova kapaciteta, hitrost, prilagodljivost težavnim cestnim trasam (vzponi in ovinki), prožnost pri upoštevanju lokalnih in časovnih nihanj v prometu ter neodvisnost od razporeditve virov pogonske energije so ustvarile z njim močno transportno sredstvo ter široko delovno območje.

Velike gospodarske motnje po svetovni vojni so hudo zadele tudi železnice. Z obrabljenim materialom zlasti niso mogle zmagovati dela ob «temeniščih zaposlitvene krivulje», niti se niso mogle tehnično in tarifno dovolj naglo prilagojevati zahtevam in potrebam klientele. Ves čas jih je težila amortizacija za vozišča in in nadomeščanje med vojno uničenega parka. Vse to je moralo privedi do primanjkljajev v železniškem gospodarstvu.

Avtomobil si je ustvaril svoje področje, kar je bilo po novih tehničnih prednostih avtomobila popolnoma upravičeno. Izrabljajoč psihozo modernizma za časa gospodarske konjunktore, je posegel avtomobil tudi preko teh meja, tako v področje železnice (n. pr. v Franciji) kakor tudi vprežnega vozila (n. pr. v Londonu).

Navadno je velika združitev kapitala temeljni pogoj za ustvaritev in uspevanje podjetij, predstavlja pa obenem glavno oviro proti inflaciji prometnih sredstev. Ob uvedbi avtomobilnega prevoznništva pa taka združitev ni bila potrebna, ker so za pričetek obrata zadostovale razmeroma majhne osnovne investicije. Kapital, vložen v ceste, je bil namreč že davno gospodarsko amortiziran, vzdrževanje cest pa je šlo v breme splošnih proračunov. Poleg tega

je olajšal nabavljanje voznega parka iz velikih tovarn vozil (na primer Citroën) tudi kredit. Cestno omrežje, ki je dolgo dovajalo in zbiralo tovore za železnico, je po izpremenjenih pogojih delno prevzelo zopet vodilno vlogo med prometnimi organizmi.

Po obnovi celotne kapacitete železnic in ob prvih znakih popuščanja zaposlitve se je v letih 1925. do 1931. pričel boj močnega, na železnicah interesiranega kapitala proti konkurentu na cestah. V strokovnem in dnevnem tisku se je razvila živahna polemika, ki je po metodi in argumentaciji posnetek nekdanje diskusije med pristaši železnic in zagovorniki plovbe na prekopih in rekah. Tudi to razpravljanje je vodilo k spoznanju primarnih oblik k o o r d i n a c i j e prometnih elementov, ki so si le v prehodnem oziroma navideznem nasprotju.

Zato so morala javna oblastva poseči v trenje med zasebno-gospodarskimi interesi prometnih podjetij in koristjo celokupnosti. Ogražale so jo investicije v dvojne linije, drago prevažanje, izrastki konkurenčne borbe, ki so škodovali tudi varnosti in udobnosti prometa. Javnopravni organizmi so svojo nepristransko posredovanje vršili po sledečih načelih: država in pokrajine so določale trase in s tem usmerjale prometne tokove. Z vplivanjem na tarife so mogle tudi množinsko in snovno urejati dobrine za prevažanje. Koncesijski sistem za avtomobilski promet je razširil državni poseg tudi na prevoznništvo po cestah. S tem je prevzela država kontrolo vsega javnega prometa. Treba je bilo nadalje pravično odmeriti in porazdeliti finančna bremena za povečano uporabo cest. Gonilno kolo avtomobila namreč bolj izrablja cestišče nego počasno kolo vpreženega vozila. Konjska podkev pa zelo poškoduje utrjeno cestišče ter otežuje vzdrževanje cestišč za motorizirani promet. Ker do danes tehnika ne pozna takega utrjevanja cestne površine, da bi ustrezala obema načinoma uporabe, je tudi pravična razdelitev dajatev za pregradnjo in vzdrževanje cest kaj težka.

Temeljna zamisel najprimernejše fiskalne obremenitve avtomobila je v ameriškem geslu «Pay as you go» — plačaj svojo pot! Vozila naj torej prispevajo primerno svoji kapaciteti in prevoženi poti. Med temi prispevki so vpisna pristojbina, prispevek za vozno dovoljenje itd. Proporcionalna intenziteti obratovanja je na primer trošarina na bencin in pnevmatiko. Namestitev kilometrskih števecv je dražja, a neposrednejša kontrola. Stroški za tovarna, predvsem kmečka vprežna vozila se krijejo iz ostalih davščin lastnikov. Osebni vozovi imajo svoje stalne takse.

Javne uprave streme za tem, da vzdržujejo prometna omrežja ter obrestujejo in amortizirajo v prometna sredstva investirani

kapital iz tekočih proračunskih dohodkov: iz davščin na obratovanje vozil, a tudi iz dajatev drugih panog gospodarstva. Sredstva za investicije, za modernizacijo in za nove zgradbe se dajo, kakor so ugotovili mednarodni kongresi o cestah (cit. Congr. Routes), najprimerneje zbrati z emisijo serijskih posojil z 20 do 30 letno odplačevalno dobo.

Težkoče javnega gospodarstva so skoro v vseh državah povzročile, da so se finančni viri, namenjeni za cestna omrežja, uporabljali za kritje primanjkljajev v drugih panogah uprave, ali pa so se trošili v zvezi s preskrbo dela nezaposlenim na primernih krajih in na nesmotern način. Cestni interesenti, prevozniki podjetniki ter gradbena in strojna industrija so zato zahtevali, naj se osamosvoji uprava finančnih kreditov za cestna omrežja. Tehnično vodstvo uprave so uvrstili med glavne prometne uprave (n. pr. v Italiji). Osnovali so se tako zvani cestni fondi kot juristične osebe, ki so celo najemale dolgoročna posojila, seveda z državnim ali pokrajinskim jamstvom. Njihova finančna organizacija je v podrobnostih zamotana in v posameznih državah zelo različna.

Javna uprava je zatrla izrastke konkurenčne borbe na onih prometnih področjih, na katerih je pri smotrni organizaciji gospodarstva mogoča samo ena vrsta prevoznništva. Na ta način je povežala predvsem interese udeleženih skupin kapitala. To se je doseglo bodisi z neposrednim pospeševanjem, bodisi s prisilno kooperacijo. Podjetniki, ki jih veže finančni interes, brž opustijo nesmotrne obrate ter uvedejo tako najboljšo gostoto, vrsto in frekvenco prog, ki ustrezajo potrebam klientele. Javnopravno kontrolo nad linijami in voznimi cenami obdrže seveda pristojna oblastva. Najnovejši zgled za to so nedavni Lavalovi décrets-lois.

Po desetletjih strokovnega dela (tehniških raziskav in gospodarske organizacije) je večina držav našla izhode, ki ustrezajo značaju pokrajin in njihovemu gospodarskemu stanju. Z naporom in žrtvami celokupnosti so brez ozkosrčne konservativnosti ustvarile mreže cest za svoboden motorizirani promet. Kot nov člen v tehnični opremi gospodarskega življenja je zgostil avtomobil mrežo javnih rednih linij ter s tem izboljšal pogoje za javno blagostanje. Motorno vozilo dobiva v prevozništvu posebno mesto in lastno področje. Tovorni avtomobil je postal zbiralec in razvoznik tudi večjih železniških tovorov. V prid javnogospodarski smotrnosti prevzema na krajše razdalje prevoze večjih bremen, kar je za železnico nerentabilno. Zato je uporaben v urbanističnih aglomeracijah in v oddaljenih predelih šibkejše naseljenosti. Železnico

lahko nadomesti tam, kjer se lahko uredijo transporti na ta-le način: tri četrtine kamionaže na svetu se vrši v razdaljah 50 do 50 km (Congr. Routes; hribovita pokrajina veča akcijski radij). Motor 24—28 HP se ob deseturni zaposlitvi in rednem dnevnem transportnem delu 400 do 450 t/km ekonomično izrablja (Gruntzel). Avtomobil je torej primeren za stalne večje tovore vsak dan na daljavo 50 do 100 km. Prevoz večje množice potnikov ni odvisen le od stroškov, temveč tudi od trajanja vožnje. Radijalni transporti iz večjih mest in važnih križišč se vrše na povprečno razdaljo 90 do 100 km (Congr. Routes). Vozni red se prilagodi potrebam potniških središč. Zato se avtobus uporablja zlasti v notranjem prometu milijonskih mest in za tujski promet. Za razvoj zasebnega lahkega avtomobila so pa odločilne druge okoliščine.

(Dalje prihodnjič.)

O B Z O R N I K

Temni oblaki nad Renom

Hitlerjev korak z dne 7. marca t. l. je močno potisnil v ozadje italijansko-abesinski spor, ki je baš prve dni marca zašel spet v eno izmed svojih tipičnih kritičnih faz. Z adutom novih vojaških uspehov na abesinskih bojiščih je Mussolini samozavestno pričakoval novih ponudb, ki naj bi končno ustregle vsem znanim italijanskim zahtevam glede Abesinije.

Poseben odbor strokovnjakov je med tem že izdelal svoje mnenje o učinkih tako zvane «petrolejske sankcije» in je to mnenje predložil odboru osemnajstovice, ki naj bi definitivno odločil o morebitnem razširjenju sankcij.

Na prizadevanje francoskega zunanjega ministra Flandina pa je odbor trinajstovice (t. j. svet DN brez Italije) naslovil 3. marca t. l. apel na obe vojskujoči se državi, da ustavita sovražnosti in pričneta — v okviru DN — mirovna pogajanja. Vsebinsko je bila ta nota DN nekak ultimaturno (poslednji mirovni poskus v okviru ženevskega pakta pred razširjenjem sankcij), ki sicer

ne grozi direktno in tudi ne govori o posledicah v primeru zavrnitve, vendar jih daje dovolj jasno slutiti z opombo, da se «odbor trinajstovice sestane 10. marca t. l., da prouči odgovore obeh držav».

Abesinija je na poziv odgovorila v roku in je na ukinitvev sovražnosti pristala pod pogojem, da se sankcije proti Italiji med pogajanja ne ukinejo. Italija je na seji vlade dne 7. marca t. l. — torej neposredno pred Hitlerjevim govorom v rajhstagu — «v načelu» sprejela ženevski poziv, dodala pa že znane pogoje in rekriminacije na račun Abesinije.

Hitlerjev nagli nastop je povzročil nenaden zastoj v razpletu abesinske afere. Zaradi posvetovanj v Londonu sta oba «abesinska» odbora DN — odbor trinajstovice in osemnajstovice — odložila svoje delo. Kakor je v sporu med Italijo in Anglijo profitiral Hitler, tako je v sporu med Francijo in Nemčijo prišel na svoj račun Mussolini, ki v Vzhodni Afriki nemoteno nadaljuje boje proti Abesincem...

* * *

Hitler je za svoj korak izbral zelo ugoden moment. Ko so mu njegovi diplomatski sodrujniki iz Pariza in Londona sporočili, da prehaja nesporazum med Francijo in Anglijo zaradi izvajanja sankcij proti Italiji v višek, je v nekaj urah sklical rajhstag in tam svečano proklamiral kot dovršeno dejstvo — odpoved lokarnske pogodbe in istočasno vkorakanje nemške armade v demilitarizirano Porenje. S tem je izvršil, kar je že dolgo pripravljaval. Ta svoj nagli korak je seveda po svoje utemljal z — ratifikacijo francosko-sovjetskega pakta o medsebojni pomoči, ki ga je francoski parlament z veliko večino glasov odobril komaj nekaj dni prej. Da bi pa svoj korak omilil, je v sedmih točkah formuliral nemške ponudbe vsem sosedom na vzhodu in zapadu, katerim ponuja roko v spravo za najmanj 25 let!

Kaj sedaj? V razvoju dogodkov so se pojavile naslednje teze:

1.) **Vojaška akcija** v skladu s 3. odst. 4. čl. lokarnskega sporazuma in čl. 44. versajske pogodbe, ki govore o avtomatični medsebojni pomoči vseh ostalih podpisnic proti kršitelju pogodbe. Tak nastop trenutno ni verjeten.

2.) **Intervencija DN** v skladu z določbo čl. 4. lokarnskega pakta, ako bi ga kdo kršil. To pot je s Flandinovo noto DN ubrala Francija takoj po Hitlerjevem koraku.

3.) **Odpoklic čet iz Porenja** zahteva francoska vlada kot pogoj novih pogajanj s Hitlerjem na osnovi njegove ponudbe. Ker bi bil tak umik za Hitlerja iz prestižnih razlogov nemogoč, se govori tudi samo o «simboličnem» umiku. Spričo Hitlerjeve nepopustljivosti, ki jo nesporazumi lokarnskih sil še podžigajo, se tak kompromis ne zdi verjeten brez direktne akcije.

4.) **Sankcije proti Nemčiji**. Tudi to zahtevo je Francija že postavila, spričo angleškega odpora pa ostaja problematična, ker se za uvedbo sankcij zahteva soglasen sklep članov sveta DN.

5.) **Obsodba Nemčije** po vzgledu obsodbe z dne 17. aprila 1935 po konferenci v Stresi. Anglija se temu upira, ker se boji, da se ne bi na ta način za vselej odbila možnost nadaljnjih pogajanj v smislu Hitlerjevih ponudb. Anglija bi na to pristala šele v skrajnem primeru, to se pravi šele po predhodni izključitvi vsake možnosti kompromisa.

6.) **Proučitev nemških predlogov**, ki jo zagovarja zlasti Anglija, ki bi za vsako ceno hotela preprečiti poslabšanje položaja. Francija na to zahtevo brez preventivnega zadoščenja za izvršeno kršitev ne pristane. Njeni pogoji so: a) da Nemčija umakne vsaj del svoje armade iz demilitarizirane cone; b) da ne poveča svojih posadk in c) da ne gradi novih utrd. In končno:

7.) **Nov lokarnski sporazum** brez Nemčije, kar bi dejansko pomenilo vojaško zvezo vseh držav-podpisnic proti Nemčiji. Ta teza bi utegnila priti v poštev šele po popolnem neuspehu angleških posredovanj v Berlinu.

Položaj je torej, kakor vidimo, močno zapleten in nam bodo zato na vse te vprašaje, ki so se pojavili tako nenadno, dasi ne nepričakovano, dali odgovor šele prihodnji tedni.

* * *

Tekom londonskih posvetovanj med zastopniki držav-podpisnic lokarnskega sporazuma (brez Nemčije) je 19. marca t. l. prišlo do sporazuma, ki predstavlja kompromis vseh možnih solucij, kakor jih je sproti vsiljeval razvoj dogodkov. Besedilo sporazuma je bilo objav-

ljeno v posebni «beli knjigi», ki tvori nekak memorandum Anglije, Francije, Italije in Belgije Nemčiji. Deli se v dva dela:

Prvi del v uvodu ponovno obsoja kršitev mednarodnih pogodb in poudarja, da mora lokarnski sporazum še nadalje obveljati. V tem smislu stopa v veljavo začasni sporazum generalnih štabov vseh štirih sil (brez Nemčije) o medsebojni vojaški pomoči v primeru napada. Lokarnske države vabijo Nemčijo, naj se brez pridržkov podvrže sodbi haškega rzsodišča o skladnosti francosko-sovjetskega in lokarnskega sporazuma. V zvezi s tem načelnim sporazumom pa stopajo v veljavo še ti-le detajlni sporazumi:

1.) Med razpravami v Haagu se zahteva status quo v demilitarizirani coni, to se pravi, da Nemčija svojih sedanjih vojaških efektivov v tem pasu, kakor jih ima po kršitvi z dne 7. marca t. l., ne sme povečati, in ne zidati nobenih novih utrdb.

2.) Ob francosko-nemški in belgijsko-nemški meji se ustvari začasno nova nevtralna cona v širini 20 km na nemški strani, ki jo simbolično zasedajo oddelki lokarnskih sil (Italije in Vel. Britanije) do definitivnega sporazuma. To zasedbo naj kontrolira posebna mednarodna komisija.

3.) Če Nemčija na to pristane, se države-podpisnice lokarnskega sporazuma zavežejo, stopiti z njo v razgovore glede: a) proučitve 2. in 5. točke Hitlerjevih ponudb z dne 7. marca t. l., z izjemo nenapadnega pakta za vzhodno Evropo in ponovnega vstopa Nemčije v DN; b) revizije poreskega statuta; c) novega pakta o medsebojni pomoči v zameno za lokarnski sporazum; d) sporazuma med generalnimi štabi o medsebojni vojaški pomoči; e)

možnosti omejitve odnosno prepovedi vseh nadaljnjih utrjevalnih del v Porenju.

V drugem delu je nekaj splošnih določil, izmed katerih naj navedemo željo, da se skliče mednarodna konferenca za organizacijo kolektivne varnosti, da se zboljša čl. 16 pakta DN, omeji oboroževanje, poglobi gospodarski odnošaji itd. Posebno pa se poudarja potreba pakta o nenapadanju na evropskem Vzhodu ter vrnitev Nemčije v DN.

V zaključku memoranduma je kot indirektna grožnja Nemčiji dodano še zagotovilo Anglije in Italije Franciji in Belgiji, da jima bosta v primeru neizzvanega nemškega napada takoj priskočili na pomoč z vsemi svojimi silami v smislu posebnega dogovora med prizadetimi generalnimi štabi. Tako doseženi kompromis skuša kar najbolj upoštevati francosko razdraženost spričo Hitlerjevega koraka, obenem pa rešiti — pod krinko statusa quo, nevtralne cone in pripravljenosti za nova pogajanja — tudi Hitlerjev prestiž, vse pa v želji, da se vrata za nadaljnja pogajanja opuste še vedno odprta. Hitlerjev odgovor na ta memorandum bo povedal, če so bile nade lokarnskih sil v tem pogledu upravičene.

* * *

Italija bi v sedanjem položaju želela izmešetariti čim več zase. Pri tem ji je posebno pri srcu vprašanje sankcij, katerih ukinitve bi sedaj rada dosegla. Za ukinitve sankcij pa je v svetu DN potreben soglasen sklep in ni verjetno, da bi Anglija na kaj takega pristala. Morebitno francosko obljubo Italiji kot nagrado za njen nastop proti Nemčiji, bi Anglija v svetu DN zlahka parirala. In če bi n. pr. Francija zahtevala uvedbo sankcij proti Nemčiji, bi Velika Britanija že s tem pridobila nov adut za nadaljevanje sank-

cij proti Italiji. To bi pa ne šlo v račun niti Franciji, ki lahko računa na sodelovanje Italije le za ceno ukinjenja sankcij proti njej, niti Italiji, ki bi bila v takem položaju kar dvakrat prizadeta.

K vsem dosedanjim mednarodnim paradoksom je torej Hitler s svojim zadnjim nastopom dodal lep kup novih, ki bodo že tako zapleteni položaj še bolj zamotali.

* * *

Na Daljnem Vzhodu pa je med tem Japonska izvršila nov udar. Njene čete so takoj po sestavi nove vlade pod predsedstvom Hirote, ki se je po puču z dne 26. februarja t. l. popolnoma vdal zahtevam vojaških upornikov, dobile nalog, naj zasedejo šest velikih notranjemongolskih pokrajin Ku-šan, Pao-kan, Kang-pao, Hua-teh, Kang-pej in Šang-tu. V kratkem pa se nameravajo polastiti še Suji-jana, kjer vlada general Jen-Ši-Šan, poslednji, ki je še ostal zvest Nankingu...

Dr. Branko Vrčon.

Knjižno poročilo

«Svetozor». Prejeli smo v oceno prvi zvezek izbranih esejev «Svetozor», ki jih je spisal zdravnik in filozof dr. Franc Derganc. Založila in natisnila jih je Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Cena broširani knjigi 80 Din, vezani 90 Din. O knjigi bomo podrobneje še poročali.

Anton Ingolič, Lukarji, roman. Založila «Tiskovna založba» v Mariboru, 1936, 312 strani, stane 60 Din. O tem lepem izvirnem romanu bomo še poročali obširneje.

«Napredni hrvatski pisci.» V Zagrebu je začelo letos «Društvo mladih književnikov» izdajati novo knjižno zbirko pod gornjim naslovom. Urejuje jo zagrebški profesor Ladislav Žimbek. Kot prvo knjigo so izdali Nikoe Polića

«Jučerašnji grad», izabrane pjesme 1910—1935; predgovor je napisal Ljubo Wiesner. — V programu obetajo «Studije i prikaze» ili «Razgovor s M. Krležom» od L. Žimbeka, «Novo hrvatsko liriko» i. dr. Na leto izide v enem kolu pet knjig za 150 Din, posamezne knjige po 30 Din. Naročajo se v Zagrebu, Frankopanska ulica 9.

Kongres Delavskih zbornic

Letošnji kongres Delavskih zbornic, ki se je vršil v Beogradu od 23. do 27. januarja, se je bavil z važnimi socialnopolitičnimi vprašanji. Predlagal je za oživiljenje gospodarstva predvsem velika investicijska javna dela (gradnja cest, železnic, mostov, težke kovinske industrije, elektrifikacije in tudi gradnja cenениh majhnih stanovanj), pravično rešitev starih zadolžitev na osnovi sedanje notranje vrednosti denarja in blaga, načrtno gospodarsko in kulturno pospeševanje vasi in izvajanje smotrne notranje kolonizacije. Posebno je bilo tehtno razpravljanje o zaščiti delavskih mezd. Pri tem se je moral pojaviti spor med obema načeloma o urejevanju mezd, namreč med sindikalnim in državnim. Zgolj sindikalno urejevanje višine mezd pri nas ni bilo dovolj uspešno, ker v nekaterih važnih strokah, n. pr. v stavbinstvu, ni bilo sindikatov, ki bi mogli s kolektivnimi pogodbami urejevati mezde, deloma pa je sedanja pravna ureditev omgočala podjetnikom, ki so ostali izven organizacije, rušiti v prosti konkurenci tiste podjetnike, ki so bili vezani na kolektivno pogodbeno ureditev. Pojavili sta se dve stremljenji: eno, po katerem naj bi država ob sodelovanju paritetnih posvetovalnih odborov samostojno določala minimalne mezde, drugi nazor pa je bil ta, da naj bi se čista sindi-

kalna ureditev potom kolektivnih pogodb izpopolnila in ojačila. Sklepi kongresa so kompromis med obema stališčema. Kongres zahteva, naj bi se z zakonom določilo, da mezza ne sme v nobenem primeru biti izpod eksistenčnega minima. Država naj bi ne imela na splošno pravice posegati v delavske mezde, marveč naj bi samo v primeru, če se v kakem podjetju ali v skupini podjetij vkljub intervenciji ne da doseči sporazuma, ban na predlog inspektorja dela in po zaslišanju prizadetih zbornic smel s svojim odlokom predpisati minimalne mezde; tak odlok bi imel moč kolektivne pogodbe. Poleg tega naj bi banska uprava za svoje področje, ministrstvo socialne politike in narodnega zdravja pa za več banovin mogli razširiti veljavnost kolektivne pogodbe na vso stroko, tako da bi kolektivna pogodba veljala tudi za podjetnike, ki niso člani sindikata. Prisilne organizacije (n. pr. obrtniška udruženja) po veljavnih predpisih nimajo pravice sklepati kolektivnih pogodb. Kongres je sicer spoznal, da ta položaj neredko škoduje stvari, vendar je predlagal, naj bi prisilne organizacije mogle sklepati kolektivne pogodbe samo v tistih srezih in za tiste stroke, kjer ne poslujejo proste podjetniške organizacije. Z zakonom naj bi se tudi določilo, da se morajo mezde za dela, ki se oddajajo na javnih licitacijah, določiti s kolektivnimi pogodbami.

Kongres se je zavzel tudi za večjo zaščito rudarjev. Poročevalci so opozorili na to, da je v letih 1925 do 1934 bilo v naših rudnikih ubitih 574 rudarjev, 3085 težko in 42.825 laže poškodovanih. Smrtnih nesreč je bilo na področju beograjske Bratovske skladnice v tem času 193, na področju ljubljanske 140, na področju sarajevske 241. Bratovske skladnice so izplačale za to preko

47 milijonov dinarjev. Kongres zahteva enoten rudarski zakon za vso državo, nove rudarsko-policijske predpise, enake za vso državo, ter kazensko odgovornost za tiste, ki teh določil ne izpolnjujejo. Kongres je pokrenil tudi zahtevo, naj bi se rudarji praktično in teoretično obvezno izobraževali in da bi morali kopači delati posebne izpite. Novi rudarski zakon naj bi za pregledovanje varnostnih naprav ustanovil neodvisne kontrolne komisije, ki bi jih tvorili avtoriziran rudarski inženjer, predstavnik rudarskega oblastva in predstavnik rudarjev. Poleg tega naj bi se določale za rudarstvo minimalne mezde; rudarski konzumi naj bi bili pod nadzorstvom delavskih predstavnikov. Na vsak način naj bi se pa — ta zahteva se venomer ponavlja za vse stroke — izvrševali veljavni zakonski predpisi o zaščiti delavcev, posebno o delovnem času, plačevanju prekočasnega dela, delavskih zaupnikovih i. t. d.

Glede tekstilnih delavcev je kongres ugotovil, da je ta panoga izkoristila ugodno carinsko zaščito ter more že docela kriti domače potrebe. Dasi je rentabiliteta kapitalov, ki so vloženi v tekstilno industrijo, zelo visoka, so plače delavcev zelo nizke, da celo med najnižjimi v Evropi. Delovni čas se podaljšuje preko osem ur, ne da bi se tako delo po zakonu posebej plačevalo. Tudi nadzorstvo inspekcije dela ni nikakor dovoljno. Kongres zahteva, naj bi se za vso državo sklenila okvirna kolektivna pogodba, prepovedalo vsako prekočasno delo, določile minimalne mezde, izpopolnilo poslovanje inspekcije dela. Podjetja, kjer se delovni pogoji težji od normalnih, naj bi se obremenila s posebnimi socialnimi dajatvami v korist bolnih in brezposelnih delavcev.

B.

Protisankcije. «Journal des Nations» (Ženeva) poroča iz Rima: Med številnimi nasveti, ki jih fašistično časopisje daje italijanskemu ljudstvu proti sankcijam, je posebno duhovit nasvet lista «Lavoro Fascista» z dne 8. februarja, ki piše: «Mraz je nastopil; toda ta mraz je relativen, precej visok... italijanski mraz. Zadostuje, da se malo razhodimo, da napravimo nekaj korakov in s tem povečamo krvni obtok, pa se ugrejemo. In za to še drv ne potrebujemo, ne potrebujemo oglja in petroleja, ki služijo za mnogo bolj nujne namene.»

Zgodovina in resnica. «Velik del naše znanosti je preveč tuj zgodovini, ki nam izroča edino živo resnico. Iz tega pomanjkanja izvira slabost našega spoznanja. Če bi bilo naše mišljenje poslušno pravirom zgodovinske pameti, potem bi laže dospeli na pot resnice.» (Karl Buchheim v svoji knjigi «Resnica in zgodovina», založba Jacob Hegner, Lipsko.)

Novi pojmi. «Napačno je naziranje, da se mora vojna začeti z vojno napovedjo.» (Ludendorff: «Der totale Krieg».)

Zaslepljenost. Paul Gentizon, posebni dopisnik pariškega «Tempsa» z afriških bojišč, je te dni izdal knjigo pod naslovom: «La Revanche d'Adoua» (izdaja Berger-Levrault, Pariz), ki jo zaključujejo ti-le značilni stavki: «Italijanska armada ne mesari... Ona civilizira... Nobenega bombardiranja na nezavarovana mesta... To je italijanska vest, ki ne popusti.» — Radovedni smo, če bi ta odlični francoski žurnalist zapisal iste besede tudi v primeru, vzemimo, bombardiranja francoskih bolnišnic Rdečega križa, ki jih pa Francija še ni organizirala...

Sodobna slovenska lirika.

Povrnem se v solnce, povrnem se v morja, povrnem se vdano in s pokornostjo, jaz sem ponosen na to, da razpadem v prah, monoksid in H₂O.

(Bogomil Fatur: Pojoče srce. «Sodobnost», 1936. Str. 64.)

Italijanska justica. Apelacijsko sodišče v Turinu je 7. januarja t.l. zavrnilo zastopnika neke angleške firme, ki je izrazil prepričanje, da bo Italija kljub napetim političnim prilikam znala čuvati pravico, s temi besedami:

«Ta migljaj se mora smatrati za nepotreben. Italija ima sijajno večstoletno civilizacijsko tradicijo: bila je že učiteljica prava, ko so hegemonski narodi, ki so sedaj, da bi pod zvijačno juridično krinko dosegli politično zmago, proti njej organizirali in otvorili krivično in nelojalno zaduševalno kampanjo, bili še na stopnji primitivnih barbarskih tolpe, docela podobnih abesinskim tolпам, ki so jim že postali vredni zavezniki in zaščitniki.»

Bibliografski pomisleki. «Slovenec» (5. marca 1936) je poročal o reviji «Slovanski svet» in vse bi mu bilo prav, ko bi revija hotela zamolčati — Sokolstvo.

«...Največjo pomembnost pa daje reviji bibliografski material, ki so ga akademiki začeli zbirati po naših časopisih, ter beležijo v 'Odmevih iz slovenskega sveta v slovenskem tisku' vse knjige, prevode, predstave, predavanja ter tudi najmanjše članke in beležke o političnem, gospodarskem, kulturnem in športnem (sokolskega bi lahko izpustili!) življenju v slovanskem svetu.» — Sicer pa...

Glej tam domačo vas...! Dne 1. in 2. marca je obiskal avstrijski zvezni kancler Dr. Schuschnigg slovensko Koroško in bil tudi v Pliberku, kjer je svoj čas živel njegov stari oče. Oče je bil star slovenski občan, katerega je nemško orientirano šovinistično prebivalstvo splošno imenovalo zaradi njegove nacionalne slovenske zavednosti «Der windische Minister». Ali se je njegov vnuk spomnil ob priliki poseta Pliberki svojih prednikov, zavednih Slovencev, in ali se bo spomnil svojega slovenskega porekla tudi pri reševanju zahtev svojih slovenskih koroških rojakov?

Najnovejša d'annunzijada. Ob priliki italijanske zmage pri Ambii Alagi v Abesiniji je d'Annunzio poklonil Mussoliniju škatlo, ki so jo izdelali v njegovem bivališču Vittoriale, in je priložil daru to-le pismo: «Pošiljam Ti

najnovejši proizvod moje vittorialske industrije: eksaktno škatlo iz palisandra, okrašeno v srebru po najelegatnejših motivih Da Vincijeve dekoracije. Škatla ni za cigarete, tudi ne za jeklena pisalna peresca, temveč za najnovejše modele patron. Vsaka italijanska patrona naj pomeni smrt enega človeka. Vsa Etijopia mora neizprosno postati planota latinske kulture.»

Imena. Opazili smo, da popada neko revijo, verjetno spričo njenega neodvisnega zrelišča, potreba, da piše imena oseb, ki ne uživajo njenih simpatij, v popačeni obliki. Jeli to posledica slabe vzgoje ali pa je tako mežikanje — sodobno?

Misel. V «Javnosti», str. 234, čitamo: «Celo Napoleon, ki ni bil najslabši glede propagande in je še dandanes vzgled mnogim tako zvanim vodjem, je pri koncu svojega življenja, ko je utegnil premišljevat, rekel: ‚Končno meč vedno podleže duhu.‘ Tako bo tudi meč pragmatistične propagande nekoč premagan z onim duhom, ki stremi za zmago vzorov, ki imajo vrednost sami zase.»

Nušič o svobodi tiska. Ob otvoritvi «ustnega časopisa», ki ga prireja Kolarčeva ljudska univerza v Beogradu, je Nušič svoj govor končal takole: «Ustni časopis more biti zelo slab družaben pojav, ki ga družba lahko prepreči, če se ozre za vzroki njegovega nastanka. Ljudski pregovor pravi: ‚Če zamašiš ženi usta, bo spregovorila na komolcu.‘ To velja tudi za javnost: če pisanemu časopisu zamašite usta, bo spregovorilo ustno časopisje.»

Pašičeva. V istem govoru je Nušič povedal to-le prigodbo. Ko je prišel k Pašiču njegov prijatelj iz naroda, ga je Pašič vprašal, kako je v narodu.

«Slabo, gospod Pašič. Narod je zelo nejevoljen in kriči na vsa usta proti vladi; vpije, bogme, tudi proti vam.»

«Res vpije?» vpraša Pašič.

«Vpijel» odvrne mož iz naroda.

«Potem je dobro», de Pašič. «Slabo je, veš, kadar narod šepeta; kadar vpije, ni nevarno.»

Medklici. Na beograjskem zborovanju zaradi Bate je — kakor poroča «Politika» — neki Antić govoril v imenu delavcev. Zagovarjal je socialno pravičnost in enakost. «Potem pa pojte v Moskvo!» so se oglasili medklici.

Ideja in politika. Neko slovensko časopisje je prerado ponosno tudi na vsakega takega slavnega Slovenca, ki se je utopil v tuji (nemški ali italijanski) kulturi, češ res je služil tujcem, pozabil je svoj jezik in rod, ali ponosni smo, ker ta znameniti učenjak je bil vendar slovenske krvi! — Ta mesec pa prav to časopisje z vsem svojim prezirom molči o Slovencu, ki je vse svoje delo bogatih 80 let življenja žrtvoval prav — slovenski zemlji. Ali hoče to časopisje dokazati, da je nehvaležnost samoslovenska lastnost?